Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының областъ Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1954
АВГУСТ
14
СУББОТА
№ 162 (3099)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Чурукта ам-даа чок чаа суурлар (1—арын).

Доннуң совхозтары тараа дужаарының планын күүсеткен (1—арын).

Көдээ ажыл-агый эртеминиң болгаш практиказының ажылдакчыларының Урал чанының колхозунда чөвүлел хуралы (1—2 арыннар).

М. Чульдум.—Колхозтуң партия организациязы (2—арын).

М. Усиевич.—Орус эртемниң алдары (2—арын).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ: **М. НИКОЛАЕВ.**—«Урал» павильону. Чаартыкчы Т. Мальцевтиң делгеглеринде. Кур черниң механизаторларының павильону (3—арын).

О. Сангы-Бадра.—Өөредилге программазын кызырганы-биле холбаштыр төрээн дыл башкыларының сорулгазы (3—арын).

С. Дүнежек.—Школа чанының дуржулга участоктарынче кичээнгей салыр (3—арын).

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА: Улусчу Болгарияда машина тудуушкуну. Кореяның хосталган хүнүнүң мурнуу чарында. Польшада ээн куруг черлерни ажыглалга кирип ап турары (4—арын).

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының чөвүлелиниң сессиязы (4—арын).

СОВЕТ КИЖИНИҢ МОРАЛЬДЫГ ХЕВИР-ШИНЧИЗИ

Бистиң чуртувуска ниитилелдиң чаартынганы, капиталистиг ёзу-чурумнарны буза шапканы болгаш социализмни тургусканы чорук болза, чүгле экономиктиг системаның өскерилгени эвес, харын база кижиниң бодунуң үндезин чаартылгазы, ооң моральдыг хевир-шинчизиниң өскерилгени ол болган. «Бистиң сорулгавыс—капиталистерниң чүгле шериг болгаш политиктиг эвес, харын база эң ханы болгаш күчүлүг идейлиг удурланыышкынның ажары болур» деп В. И. Ленин өөреткен.

Кижиниң сагыш-сеткил талазы-биле хевир-шинчизин өскертир, ону мораль талазы-биле чаа шынарларлыг кылдыр кижизидер деп ындыг сорулганы ажылчын аңгыдан өске чаңгыс-даа аңгы, Коммунистиг партиядан өске чаңгыс-даа партия бодунга салбаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ол сорулганы бодунга чүгле салган эвес, харын чедиишкинниг шиитпирлээн.

Мөлчүкчү тургузуг кижилерни угаан-бодал талазы-биле шаарландырып, оларны араатанзыг аажы-чаңныг болдуруп турар. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринде хуу өнчүге үндезилеттинген капитализмниң үезинде экономиктиг харылзаалар кижи көөр хөөн чок моральды, «кижиге кижи бөрү» деп принциптен илереп турар иштики утказыг моральды төрүттүндүрүп турар. Кижилерниң угаан-бодалы шаарланып дүдүзүн дээш капитализм бүгү-ле чүүлдерни—күчүлээшкинниң болгаш өлүрүүшкүннүң идеалары өттүр сиңниккен литератураны, кинону, радиону, уран-чүүлдү, хөреңгитеннерниң эрге-чагыргазынга эптежирин суртаалдап турар религияны, арагачы чорукту — доозазын калбаа-биле ажыглап турар.

Амыдыралдың үндезини бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге нииттиниң өнчүзү болуп турар болгаш бүдүрүлгениң сорулгазы ниитилелдиң үргүлчү өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелделерин максималдыг хандырары болуп турар социализм болза, буржуаз моральды, хуу өнчүчү сагыш-сеткилди үндезини-биле буруу шаап турар. Социализм кижилерниң аразынга чаа харылзааларны, кижизиг чоруктуң идеалары-биле сиңниккен чаа культураны, кижини бедидип, чаагайжыдып турар чаа моральды бадыткап турар.

Совет тургузугнуң улуг чаалап алыышкыны болза, кижилерниң мораль талазы-биле чаа аян-шинчизиниң хевирлеттингени болур. Совет кижиниң моральдыг бедик шынарлары социализмни тургузары дээш демиселге, Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарынга тодаргай көзүлген. Ол шынарлар бистиң кайгамчык чаагай үевисте, партияның болгаш чазактың салганы улуг-чаагай сорулгаларны боттандырары дээш демиселде, коммунизмни тургузар талазы-биле бистиң маадырлыг ажылывыста хүн-бүрүде илереп көстүп турар. Коммунистиг партияның чүткүлдүг, сорук кир кижизидикчи ажылының түңнелинде бистиң кижилеривис эрги делегейниң сагыш-сеткил талазы-биле ирик чүүлдерин ап октапкаш, угаан-бодал талазынга чаартынган. Чер кырынга политик-мораль талазы-биле чаа кижи—бистиң совет кижи тыптып келген!

Коммунизм дээш демисел совет кижилерниң бүгү ажыл-чорудулгазын чаа утка-биле долдурган, оларны өндүр чаагай болдурган, оларны мораль талазы-биле капитализм үезинде чедип шыдаар аргажок бедикче көдүрген.

Бедик-идейлиг чорук болгаш Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынакшыл, коммунизмниң улуг херээнге бердинген чорук, бүдүштүг төлең болгаш эглиш дивес энергия, күш-ажылга ынакшыл болгаш бергелерни ажып эртип билири, өртемчейни материалистиг ёзу-биле көөрү болгаш интернационалистиг идеология, коллективизм болгаш социалистиг нити чурттаалганың дүрүмнерин шынчы сагыыры—совет кижиниң моральдыг хевир-шинчизин тодаргайлап турар чүүл ол. Совет кижиге ол шынарлар аныяк чажындан, школачы сандайга олурган үезинден-не сиңнигип, бистиң хүн-үргүлчү туруп турар боттуг чүүлдеривиске, амыдыралдың бисте совет хевиринге хөгжүп, сайзырап турар.

Совет кижи—нити хүлээлгениң кижизи, ниитилелдиң эрге-ажыктарын, социалистиг күрүнениң эрге-ажыктарын ол чүүлден-даа бедик көрүп турар. Ол база-ла билдингир: совет кижи чурттуң ээзи, алдарлыг төөгүнүң тургузукчузу, коммунистиг улуг тургузуушкуннуң идепкейлиг киржикчизи кылдыр санатынып турар.

Бистиң кижилеривистиң социалистиг медерелдии, оларның чалбыыштыг патриотизми болза, хамыктың мурнунда күш-ажылды оларның алдарның болгаш маадырлыг чоруктуң херээ кылдыр көрүп турарындан, нииттиниң өнчүзүн бодунуң аас-кежииниң болгаш чечектелиишкининиң үндезини кылдыр көрүп турарындан илереп үнүп турар. Социализм күш-ажылга маадырлыг шылгаралдарның, миллион-миллион кижилерниң — ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның сорук кирген чогаадылгазының кызыгаар чок болдунар аргаларын ажыткан. Совет кижи, ол кая-даа ажылдап турар болдур, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үзүктел чок бедидер, продукцияның шынарын бедидер, ооң бот-үнезин чиигедир чорукту кезээде бодунуң хүлээлгези кылдыр санаар. Бодунга, бүгү ниитилелге, бодунуң социалистиг күрүнезинге ажылдап турар хостуг ажыл-ишчиниң дээди моралы шак ында илергейлеттинип турар.

Күш-ажылга маадырлыг чорук бистиң чуртувуста массалыг болуушкун апарган. Күш-ажылчы маадырлыг чоруктарның үлегер-чижектерин бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнакчылары көргүзүп турар, ол чарыштың мурнакчыларының хүрээлеңи хүн келген тудум-на өзүп турар. Дүрген кезер токарьлар П. Быков, Г. Борткевич, В. Колесов болгаш оон-даа өскелер дайын соолундеги чылдарда металлдар кезериниң дүргенин 10—15 катап улгаттырганнар. Нефть скважиналарын өрүмнээриниң, хөмүр даш шахталарын казып эртериниң, металл эзилдирилгезиниң, тудугнуң дүрген аргалары улам-на калбак хемчээлдиг болуп бар чыдар.

Совет кижилерниң мораль-политиктиг чаа шынарлары социалистиг көдээ ажыл-агыйның күштүг көдүрери дээш демиселде онза күш-биле ажыттынып көстүп турар. Казахстанның болгаш Сибирьниң карак четпес ховуларынга тараа культураларын тарыыры-биле бо чылын миллион-миллион гектар кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганы ышкаш, шак ындыг күш-ажылчы шылгаралды чүгле бедик моральдыг кижилер кылып шыдаан. Колхозтарның, машина-трактор станцияларының, совхозтарның мурнакчыларының күш-ажылчы тиилелгелери бистиң совет моральдың утка-шынарын илергейлеп турар кайгамчык чаагай материал болур! Марк Озерной кукурузаның рекорд дүжүдүн—гектардан 224 центнерни чедип алган. Улустуң селекционери Назарали Ниязов гектардан-на 85—90 центнер хөвенни чыып ап турар. Колхозчу Марта Худолий гектардан 800 центнер картофель алган. Могаг чок болгаш талантылыг колхозчу эртемден дуржулгачы Терентий Мальцев Урал чанының дошкун бойдузун кижиниң күзел-соруунга чагырткаш, чазын тарыыр кызылтастың байлактыг дүжүдүн чыл-бүрүде өстүрүп турар. Чаңгыс инектен чылда 5, 6, 8 болгаш оон-даа хөй муң литр сүттү ап турар колхозчу мурнакчы саанчылар сүт саап алырының кайгамчыктыг бедик көргүзүглерин чедип алганнар.

Бистиң улузувустуң боттандырып турары улуг патриотчу көдүрлүүшкүннүг байдалынга, миллион-миллион ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция коммунизмни тургузары дээш демиселге күштерин болгаш күш-ажылын харамнанмайн турда, чижен, чалгаа, прогулчу болгаш чүвени үрей кылыр чоруктуң фактылары онза эптежир аргажок болуп турар. Совет кижилер ындыг фактылар-биле эптежиксевейн турар, чүге дээрге ындыг чоруктар совет кижилерниң моралынга — коммунизмниң идепкейлиг болгаш медерелдиг тургузукчуларының бедик арыг моралынга таарышпас.

Социалистиг бүдүрүлгени чамдык чыдып калган кижилерниң баък көрүп турарын бистиң улузувус капитализмниң кижи шыдажыр аргажок болгаш бужар чуттуг артынчызы кылдыр санап турар. Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыдары дээш, нииттиниң күш-ажылын болгаш нииттиниң өнчүзүн ёзулуг-ла социалистиг медерел-биле көөр чорукту нептередири дээш демисел болза, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының бүгү-ле кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының чугула сорулгазы, бистиң литератураывыстың болгаш уран-чүүлүвүстүң бирги ээлчегде турар темазы болуп турарының ужуру-даа ында.

Совет кижиниң угаан-бодал талазы-биле чаа хевир-шинчизи ооң культуразының бедик деңнелинде, өртемчейни ооң материалистиг ёзу-биле көрүп турарында, билиглер дээш ооң могаг чок чүткүлүнде илергейлеттинип турар. Депшилгениң кызыгаар чок бердинген болгаш бүзүрелдиг демиселчилери болур мурнакчы, медерелдиг, культурлуг кижилерниң моралы—бистиң моралывыс болза, кижилерни угаан-бодал талазы-биле кемдедип, чавызадып турар чүзүн-баазын шажын чүдүлгениң артынчыларынга удур шиитпирлиг болгаш эптеш чок демисежирин негеп турар.

Социалистиг нити чурттаалганың кижини кижи хүндүлээр чорук-биле сиңниккен дүрүмнери бистиң чуртувуста бадыткатынган. Ындыг болза-даа, ол дүрүмнерни бүгү-ле кижилер шиңгээдип апкан деп амдызында бис чугаалап шыдавас бис. Чижээ, арагалаашкын болгаш хулиганнаашкын дээн чижектиг ниитилелге удур ындыг хуубай болуушкуннар бисте бар. Бистиң кижилеривистиң аразынга чогаадыкчы идепкейни болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумну кудуладырынга, совет кижиниң үне-төлевин бужартадып турар мораль чок аажылалдарга чедирип турар болгаш ниитилелдиң база өг-бүлениң эрге-ажыктарынга таарышпас шак ындыг бужар чуттуг чоруктар-биле эптежип болбас.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнде улуг чедиишкиннерге чоргаарланмышаан, ол чедиишкиннерге өөрүвүшаан, бистер ооң-биле кады кижизидилге ажылының ам-даа шиитпирлетинмээн сорулгаларының дугайын уттуп болбас бис.

Кижилерниң медерелинде капитализмниң артынчылары ам-даа узуткатынмаан, хуу өнчүчү психологияның болгаш моральдың артыышкыннары бисте ам-даа бүрүн чок кылдыртынмаан. Оон аңгыда, дашкаартан, капиталистиг хүрээлээшкинниң талазындан өскеленчек үзелдерниң болгаш идеяларның бистиң аравысче кирип келиринден бис магадылатынмаан бис.

Кижилерниң медерелинде капитализмниң артынчыларын эң дүрген ажып эртер чорукту коммунистиг тургузуушкуннуң эрге-ажыктары негеп турар.

Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, бүгү совет хөй-нити ажылчы чоннарның медерелиниң деңнелин бедидерде, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының бедик чаагай моралы болур совет моральды быжыдарда идейлиг саълдарның бүгү чепсектерин улуг идепкей-биле, чүткүл-биле болгаш сорук-куру-биле ажыглаар ужурлуг.

(«Правданың» август 11-деги мурнукку чүүлү).

Көдээ ажыл-агый эртеминиң болгаш практиказының ажылдакчыларының Урал чанының колхозунда чөвүлел хуралы

МАЛЬЦЕВО СУУР (Курган облазы) 8. Колхозтуң шөл ажылдакчызы, Шадринскиниң дуржулга станциязының директору Т. С. Мальцевтиң ажылының арга-дуржулгазын өөренир болгаш нептередип шиңгээдир талазы-биле чөвүлел хурал бодунуң ажылын бөгүн «Ленинниң чагыглары» колхозка үргүлчүлээн.

Россий федерациязының аңгы-аңгы областарындан келген эртем ажылдакчыларының болгаш көдээ ажыл-агый практиктериниң улуг бөлүү дуржулга шөлдеринге эртен эрте экскурсия чоруткан.

Эртенгиниң 10 шакта ээлчеглиг хурал ажыттынган. Илеткелди чугаалажып эгелээрниниң мурнунда Т. С. Мальцев хөрзүннү болгаш тарылганы сайзырадыр талазы-биле ооң ажылдап кылган системазынга хамаарышкан болгаш ук чөвүлел хуралдың киржикчилеринге улуг сонуургалды болдурган хөй санныг айтырыгларга харыы берген.

Чүве чугаалаары-биле Курганның көдээ ажыл-агый институдунуң директору эш Бугаевке сөс берген. Область иштинге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин экижидер талазы-биле эш Мальцевтиң кылганы улуг салыышкынның дугайын ол чугаалаан. Агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдары турза-даа, хөрзүннү сайзырадырының чаа системазын ажыглап тургаш, Курган областың колхозтары, совхозтары болгаш МТС-тери тараа культураларының бедик дүжүттерин доктаамал ап турарлар.

Мальцевтиң аргаларын институттуң коллективи чүгле шөлдерни сайзырадырының агрономиктиг чаа аргалары кылдыр эвес, харын чер ажылында чаа системаның шугуму кылдыр үнелеп көрген.

Хөрзүннү сайзырадырының чаа аргаларын ажыглаар талазы-биле дуржулгаларны институттуң өөредилге-дуржулгалыг участоктарында улуг хемчээлдии-биле чорудуп турар. Ол дуржулгалар болза, тараа культуралары, ылаңгыя ширин аңдарылдырбайн тургаш, дыка ханы аңдарган кур черлерге чашкан кызылтас, анаа аңдарган черлерге чашкынынга бодаарга, дээре өзүп шыдаарын көргүскен. Чемишчидилгени чорудары тарааларның өзүлдезин улам экижидип, дүжүттүүн бедидип турар. Шөлдерни Мальцевтиң аргазы-биле сайзырадыр чорук, ширин коптарылдыр аңдарган шөлдерге бодаарга, өл-шыктың улуг курлавырының хөрзүнге мөөңнелиишкинин хандырып турар.

Хөрзүнүн чаа арга-биле сайзырадып кылган чамдык участоктарда шык курлавыры анаа шөлдүүнден ийи катап хөй болган. Үнүштерниң өзүлдезинге эргежок чугула чемиштиг чүүлдерниң чыглыышкыны база оранчок көвүдээн. Бедик дүжүттүг болганының ачызында, институттуң дуржулга участоктарындан алган тарааның центнер бүрүзүнүң бот-үнези сөөлүнде түңнээрге, анаа шөлдерниинден чиик болуп турар. Институттуң чедип алган дуржулгазының түңнелдери болза, хөрзүн сайзырадыр талазы-биле ол чаа системаның Урал чанының байдалынга артык таарымчалыын шынзыдып турар.

Красноуфимскиниң селекциялыг (уксаа экижидилгелиг) дуржулга станциязының эртем ажылдакчызы эш Салютин сула болгаш кызылтас тарыыр черниң хөрзүнүн сайзырадырынга чаа аргаларны ажыглаанының ачызында чедип алдынган баштайгы практиктиг дуржулгаларның дугайын чугаалаан. Мальцевтиң системазын ажыглаар чорук, Урал чоогунуң районнарынга тараа культураларының дүжүттүүн бедидеринге дузалаар ужурлуг деп түңнелди ол кылган.

Хөрзүннү сайзырадырының чаа системазы үнүштерниң өзүлдезинге таарымчалыг саъдарны чедирер дээр дугайын ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының үнүштер физиологиязының институдундан келген профессор Генькель чугаалаан. Үстүнде институттуң бригадазы кажан ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының экспедициязының составынга киржип, «Ленинниң чагыглары» колхозтуң шөлдеринге ажылдап турар душта, шинчилелдер үезинде тодаргайлатынган бүзүрелдиг фактылар болгаш чурагайларны ол чижекке кирип чугаалаан.

Чер сайзырадыр талазы-биле Мальцевтиң сүмелээн системазы хөрзүнүнүң бүдүш тургузуун база өскерилдирип турар. Үнүштер кислород, суг болгаш чемиштиг чүүлдер-биле дээре хандыртынар. Хөрзүннүң микрофлору солужуп, ол байдалга үнүштерниң дазыл системазының тургузуу өскерли бээр. Андартынмаан шөлдерге дазылдың улуг кезии даштыкы каътка колдаан турар. Ынчангаш дазылдарның чемиштиг чүүлдерни шиңгээдири улгадыр. Улуг эвес чаъстарның сөөлүнде безин үнүштер шыкты дүргени-биле сиңирип аптар. Бедик (изиг) температурага тарылга шөлдериниң шыдамыы база улгадыр. Олар изигни арамныг шыдап эрттирер болгаш эвээш санныг шык-биле хандыртынып болур. Ийиги болгаш үшкү чылдарда аңдарбайн, а чүгле илиирте каан шөлдерге чаштынган тарааларга ол кончуг илдең көстүр, кур болгаш куруккан черлерге тарыттынган тарылгаларга ол болуушкун база ынчалдыр көстүп турар. Эртемденнер болза, аңдарбайн, хоюду илиирте каан шөлдерге тарылга чорударының дуржулгазын калбартса чогуур болгаш ол арга чер ажылын моон соңгаар улам хөгжүдүп, сайзырангайжыдарынга эки чаа түңнелдерни чедип алырын байлакшыдар дээрзиниң түңнелинге келгеннер.

Индирге—Курган областың Шадринский районунуң Калинин аттыг колхозунуң даргазы эш Дышмакова үнүп келген:

— Көдээ ажыл-агый артелиниң тарылга шөлдеринге Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый эртемнер Академиязының президентизи эш Лысенко чораш, колхозтуң шөл ажылының культуразы бедик-тир, деп демдеглээн. Бистиң колхозувус мурнунда бедик дүжүттер-биле алдаржывайн турган—деп, эш Дышмакова уламчылап чугаалавышаан, ынчаарга 1950 чылда бис чазын тараан кызылтастың гектар бүрүзүнден 122 пудту ажаап алган бис. Оон ужурунда бис Терентий Семенович Мальцевке кезээде колхозчу ёзу-биле четтирдивис деп сөглеп чоруур улус бис. Ол бисти, хандыр аңдарылганы канчаар чорударынга, бок үнүштер-биле демисежиринге, хоюдур илиирттинген аңгысва кызылтасты канчаар ажаарынга өөреткен. Аңдартынган чернинге бодаарга бис, илиирттинген аңгыс черден 3—4 центнерден хөй дүжүттү ап турар бис.

Биске сөөлгү үш чылдарда кандаашкыннар болгулаан, ынчалза-даа бис 100 пудтуг дүжүттерни ажаап ап келдивис. Чаа агротехниканы ажыглавышаан, колхоз күрүнеге тараа дужаашкынының планнарын хуусаа бетинде күүседип, МТС- биле чогуур өйүнде санажып, эш Мальцевтиң сүмелеп турары эрте болгаш орай быжар сорттарның үрезиннерин хөйнү уруп ап шыдаар апарган.

Бистиң колхозтуң кежигүннери күш-хүнү бүрүзүнге-ле сөөлгү ийи чылда 3 килограмм тарааны алгылаан.

Бедик болгаш быжыг дүжүттерни алырын магадылап турар эш Мальцевтиң ажылдап кылганы ол агротехниктиг аргаларны идепкейлии-биле өөренип, шөлдерге шиңгээдип нептередиринче эш Дышмакова чөвүлел хуралдың киржикчилерин кыйгырган.

Партияның Курган обкомунуң секретары эш Денисов санал берген. Эш Мальцевтиң ажылдап кылганы агротехниктиг аргалар Курган областа калбаа-биле нептеретинип турарын ол чугаалаан. Сураглыг шөл ажылдакчызының аргазын ёзугаар кур черлерниң хөрзүн сайзырадылгазы ам областың колхозтарының 619 муң гектар шөлдеринде чорутунуп турар. Ширик коптарылга чок аңдарылганы машина-трактор станциялары делгем шөлдерге чоруткулаан. Колхозтар болгаш совхозтар хоюду илииртээн аңгыс черлерге тараа культураларының чажылгазын чорудуп турарлар.

Мальцевтиң сүмелээни хөрзүн сайзырадылгазының чаа аргаларын областың партия организациязы идепкейлии-биле пропагандалап нептередип турар. Колхозтар даргаларының, агрономнарның, МТС-тер директорларының чөвүлел хуралдарын, семинарларын чыл бүрүде эрттирип келген. Колхозчу эртемден, мурнакчы агротехниканың автору эш Мальцев илеткелдерни кылып турар.

Мальцевтиң дешпилгелиг агротехниказын нептередип шиңгээткени областа тарылга шөлдериниң дүжүттүүн, тараа бүдүрүлгезин, хамыктың мурнунда чазын тарыыр кызылтастың бүдүрүлгезин бедидеринге идигни берген. Колхоз, совхозтар таарымча чок чылдарда безин, эки дүжүттерни ап, күрүнеге тараа дужаашкынын ийи катап улгаттырганнар. Колхозчулар тарааны база оранчок хөйнү ап турар апарганнар.

Ынчаарга эвилелдиң болгаш республикаларның көдээ ажыл-агый удуртулгазының организациялары чорутунуп турар хемчеглерге идепкейлиг дузалажып келген чүве болза, дүжүт бедидилгезинге чедиишкиннер моон-даа хөй турар ийик. Бо чугула эгелээшкинни херексевейн келген чамдык министерстволарның болгаш эртем албан черлериниң адрезинге шүгүмчүлекчи саналдарны оратор илереткен. Мальцевтиң аргазы-биле хөрзүн сайзырадырынга эргежок чугула аңдазыннар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый чепсектериниң бүдүрүлгези амдыгаа чедир таарыштыр тургустунмаанын ол чижекке алган.

Мальцевтиң ажылдап кылган системазын ёзугаар хөрзүн сайзырадылгазының чаа аргаларын идепкейлии-биле дуржуп, нептередиринче Сибирьниң база Казахстанның эртем ажылдакчыларын болгаш практиктерин эш Денисов чугаазының түңнелинге кыйгырган.

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнер Академиязының президентизи эш Лысенко хүндүскү хуралдың төнчүзүнде узун санал берип, чүве чугаалаан.

— Эртем биле теория болза,—күчүлүг чепсек, олар чокка ажыл-агый ылап ындыг башкартынмас дээрзин Коммунистиг партия өөредип турар—деп ол чугаалаан. Эш Мальцевтиң боттандырып турары ол саналдар, эртемниң ханы иштинден тыптып, ынчангаш теория биле практиканың делгеретинген түңнелдери болуп турар. Ол саналдар болза, шөлдерниң арыг болурун болгаш хөрзүннү экижидеринче, тарылга шөлдериниң дүжүттүүн бедидеринче угланган. Үнүштерниң хөгжүлдезиниң дугайында эртемниң ажытканы дүрүмнерни эш Мальцев чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап, сайзырадып турар-дыр.

Колхозчу эртемденниң чедиишкиннеринге эш Лысенко бедик үнелелди берип, шөлдерниң дүжүттүүн улам ыңай бедидериниң херээнге ооң ажылдап кылганы хөрзүн болгаш тарылга сайзырадылгазының аргаларын чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип, ажыглаарының улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Академик Лысенко бодунуң чугаазының улуг кезиин Урал чанының база Сибирьниң тараа шөлдеринден амдыгаа чедир-ле арыглатынмаан бок үнүштер-биле, ылаңгыя аза-огу-биле демиселге холбаштырган. Мурнунда арыглатынган турган тарылга шөлдеринде бок үнүштерниң тыптып келгениниң үндезин чылдагааннарын эртемден илереткен. Бок үнүштер үрезиннериниң чаягаар тыптып келир болурун чайладыр төлээде, үрезин участоктарын тарылга ээлчештирилгезиниң шөлдеринден дашкаар аңгылаарын ол сүмелээн. Ылаңгыя аңаа хамаарыштыр, академик Лысенко болза, колхозтуң тараа шөлдерин арыг болдурар дугайында айтырыгны алызынга чедир шиитпирлээр төлээде, «Ленинниң чагыглары» колхозка мал чемнериниң тарылга ээлчештирилгезин үрезин участоктарынче шилчидерин сүмелээн.

Шөлдерни шын чемишчидериниң улуг ужур-дузалыын эш Лысенко база айыткан. Улуг эвес хемчеглиг чемишчидилгени тараа шөлдеринге шыны-биле чорудар болза, аңдартынмаан аңгыс черлерге чашкан тараалар дыка улуг немелде дүжүттү берген турар ийик. Тарылга-биле кады тараа шөлдеринге улуг эвес хемчеглиг минералдыг чемишчидилгелерни чорударының аргазын Академия ажылдап кылган дээрзин ол медеглээн. Ындыг арга-биле чорутунган тарылга оранчок хөй немелде дүжүттү берип турар.

Эш Лысенко бодунуң саналының төнчүзүнге көдээ ажыл-агый механизациязын моон соңгаар улам сайзырангайжыдарының айтырыгларын чугаалаан. Машиналарның конструкторлары (чогаадыкчылары) чер ажылының практиказының чаа негелделерин ылап билгев турзун дээш, олар колхозчулар болгаш механизаторлар-биле тудуш холбаалыг ажылдаан турарының эргежок чугулазын ол чугаалаан. Практиктиг негелделерни ханызы-биле билбейн чыткаш, конструктор эки машиналарны чогаадап шыдавас. Эш Мальцев бодунуң аргазы-биле хөрзүн сайзырадырының чепсектерин, механизмнерни чедиишкинниг чогаадып турар болганда, ооң конструктор ажылы маңаа тергиин чергениң үлегери болуп шыдаар дээрзин ол демдеглээн.

Хөрзүн сайзырадылгазының талазы-биле эш Мальцевтиң сүмелээни болгаш чедиишкинниии-биле боттандырып турары ол системаны чүүлдүг деп көрбүшаан, район бүрүзүнүң, колхоз, совхоз бүрүзүнүң тодаргай онза байдалдарын өөренип көрүп тургаш, ону көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге нептередип шиңгээдир херек дээр дугайында түңнелди академик Лысенко кылган.

* * *

Кежээ чөвүлел хурал бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

* * *

МАЛЬЦЕВО СУУР (Курган область). 9-туң кежээзинде чөвүлел хурал Т. С. Мальцевтиң аргазын ёзугаар хөрзүн бол-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Чурукта ам-даа чок чаа суурлар

АЛМА-АТА. Казахстанның кыдыг-кызыгаары чок ховуларында кур болгаш куруккан черлерни ажыглалга кирип ап турар чаа тараалаң совхозтарның 92 суурлары өзүп үнген. Ол суурлар республиканың чуруунда ам-даа чок, ынчалза-даа олар ам туруп турар болгаш туттунуп турарлар. Оларның бүрүзүнде чүс-чүс кижилер ажылдап, чурттап турарлар.

Павлодар областың Ленинск, Абаевск болгаш Куйбышев аттыг чаа тараалаң совхозтарында, Соңгу-Казахстан областың Хрущев аттыг, Жданов аттыг, Булаевск болгаш Москворецк совхозтарында, Акмолинск областың «Элбекшил» совхозунда болгаш өске-даа черлерде тудуг ажылдары чедиишкинниг чоруп турар.

«Темир-Тау» деп тараалаң совхозтуң чаа сууру Карагандадан чүс километр черде туттунган. Мында 6 дөрт болгаш чаңгыс квартиралыг бажыңнарны ажыглалга кирген. Бо суурга шупту 30 бажыңнар, 2 нити чурттаалга чери, культура-амыдыралдың, эмнелгениң болгаш уруглар албан черлериниң бажыңнары туттунган турар. 15 гектар черни культура болгаш дыштанылга паркынга , база кат-чимистиг садка тускайлаан.

Кустанай областың тараалаң Орджоникидзевск совхозунуң суурунда 20 хире чурттаалга бажыңнары, чайгы столовая, магазин, библиотека, медпункт туттунган. Бо совхозтуң тудугжулары сентябрь 1-ге чедир база дөрт квартиралыг 2 бажыңны, ийи нити чурттаалга черин, хлеб быжырар черни, чунар бажыңны, механика болгаш чазанылга мастерскаяларын тудар деп шиитпирлээннер. Күзүн, маңаа 10 муң ыяштарны кат-чимистиг садка олурткан турар.

Казахстанның чаа тараалаң совхозтарында муң ажыг эптеп алыр бажыңнар туттунган.

(СЭТА).

Доннуң совхозтары тараа дужаарының планын күүсеткен

ДОНДА РОСТОВ. «Новый мир», «Маныческий», «Волгодонский» совхозтарның соондарый Доннуң өске совхозтары тараа ажаап алыышкынын доозкан.

Мурнакчы ажыл-агыйлар бедик дүжүттү ажаап алган. Чуртта ат-сураглыг «Гигант» деп тараалаң совхоз 5914 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 25,2 центнер күзүн тараан кызылтасты, а 3234 гектар шөлден — 27 — 30 центнерни алган.

СЭТА-ның корреспондентизинге Ростовтуң совхозтар трестизиниң директору эш В. А. Коваленконуң дыңнатканы болза, август 8-те Доннуң совхозтары оларга онаагаан күрүнеге тараа дужаарының (кукуруза чокка) планын хуусаа бетинде күүсеткен. «Гигант» деп тараалаң совхоз Төрээн чуртка 1,5 миллион пуд тарааны берген. Целинский совхоз күрүнениң тараа шыгжамырынче 860 муң ажыг пуд тарааны чоруткан.

(СЭТА).

Көдээ ажыл-агый эртеминиң болгаш практиказының ажылдакчыларының Урал чанының колхозунда чөвүлел хуралы

(Төнчүзү).

аш тарылга шөлү сайзырадырының та- азы-биле чаа аргаларның чугаалажылга- ын уламчылаан.

Курган областа Макушинскиниң дур- улга шөлүнүң агроному эш Сиротин аг- отехниктиг чаа аргаларның чедиишкин- ии-биле нептеретинип турарының дугай- ын чугаалаан, «Ленинниң чагыглары» олхозта болгаш областың өске-даа ажыл- гыйларында чыгдынган үнелиг дур- улганы дүргени-биле делгеренгейжиде- ин саналдаан.

Казах ССР-ниң Эртемнер Академиязы- ың эртем ажылдакчызы эш Щербинин өрзүн сайзырадырының ол чаа аргала- ының Казахстанга улуг ужур-дузалыын емдеглээн. Ширикти аңдарбайн турган, аны аңдарылгалыг дуржулга-тарылга- арны чорудуп келген, республиканың еп районнарының шөлдеринге чедип ал- ан эки түңнелдерниң дугайын ол дыңнат- ан. Ширикти аңдарылдырбайн турган, ыка хандыр чоруткан тарылга, хөрзүн- үң шыгын улгаттырып, бүгү-ле тава- ылгаларда тараа культураларының не- елде дүжүдүн гектар бүрүзүнден 3—4 ентнер, картофельдиин—4—6 тонна ылдыр берип келген. Мальцевтиң сүме- ээни система болза, Казахстанның бол- аш чурттуң ховулуг өске-даа районнары- ың чер ажылынга калбак ажыглалды ып шыдаар дээр дугайында түңнелди атор кылган.

Мальцевтиң аргазы-биле хөрзүн сайзы- адылгазын чорудары экономиктиг улуг рулгаларны берип турарын Кокчетав об- астың көдээ ажыл-агый эргелелиниң ы агроному эш Мосолов чугаалаан. Ан- зыннарны болгаш лущильниктерни эки- идериниң эргежок чугулазынче ол улуг ичээнгейни салган.

Хөрзүннүң болгаш тарылганы сайзыра- ырының депшилгелиг аргаларын барык тү шөлдерге калбаа-биле хереглээни- иң ачызында, артельдиң ажыл-агыйы апкыны-биле көдүрүлгениниң дугайын Ленинниң чагыглары» колхозтуң дарга- эш Просвирнов чугаалаан. Колхозта үжүт бедээн, тараа болгаш өске-даа про- укцияның ниити чыылдазы улгаткан.

Мальцевтиң сүмелээн агротехниказын ңгү Кавказтың районнарының байда- ынга ажыглап болур дугайында санал- Ставрополь крайның Сталин аттыг олхозунуң даргазы эш Лыскин илерет- н.

Бистиң дуржулга станциявыс болза, вет Эвилелинде ийи дугааргы мындыг анция болуп турар. Ол эң улуг колхоз- ажылдап турар болгаш хөрзүн сайзы- дырының чаа аргаларын бодунуң пла- нда киирген.

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының рзүн шинчилээр институдунуң ажыл- кчыларының чөвүлел хуралга кылгы- ан эдеринчи илеткелдеринде улуг чет- стерни, ылаңгыя эш Мальцевтиң арга- -биле сайзыратынган шөлдерге чору- нган шинчилелдериниң түңнелдериниң лазы-биле тодаргай эртемчи түңнел- рни бербээнин эш Лыскин демдеглээн. дунуң колхозунда бүдүрүлге болгаш эртем ажылының дугайын ол таныштырып чугаалаан.

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый эртемнер Академиязының чиңгине кежигүнү эш Василенко бодунуң саналын көдээ ажыл-агый механизациязының айтырыгларынга холбаштырган. Хөрзүннү болгаш тарылганы болбаазырадып сайзырадыр талазы-биле эш Мальцевтиң боттандырган аргалары болза, дүжүттү оранчок бедидеринге чедирип, чаа механизмнерни чогаадып тургузарын негеп турар. Ажаап алыышкын машиналарын база ол ышкаш экижидип, оларның бүдүрүкчүлүүн бедидер херек.

Мальцевтиң агротехниктиг комплексизин (каттышкан аргаларын) ажыглааның түңнелинде, областың колхозтары гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 6—7 центнер немелде дүжүттү алган дээрзин Курган областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Кеселер бодунуң саналынга медеглээн.

— Чаа система ажыктыг турбуже-ле, агротехниканың депшилгелиг аргаларын РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу шын эвес көрүп турар. Кур черлерниң аңдарылгазын 30 сантиметрден ханыладыр дугайында саналды ол министерство 1954 чылда МТС-терниң планындан ужулган.

Сибирьниң тараа ажыл-агыйының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң директору эш Яхтен-Фельдиниң чугаалааны болза, кур чер сайзырадылгазының база өске-даа агротехниктиг чугула хемчеглерниң талазы-биле сураглыг чаартыкчының чаа аргаларын бистиң коллектив болгаш Омск областың колхоз, совхозтары-даа улуу-биле сонуурган турар. Кур черлерни хандыр аңдарар болгаш оларны сайзырадыр талазы-биле Мальцевтиң аргазын «Большевикчи орук» колхоз областа бир дугаарында хереглеп эгелээн. Кандаашкынныг чай турза-даа, маңаа 350 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден-не 15 центнер тарааны ажаап алган турган. Ол болза, районга эң-не бедик дүжүт болган. Депшилгелиг агротехниканың артык ажыктыынга шынзыкпышаан, ол колхозтуң кежигүннери «Ленинниң чагыглары» колхозта тарылга ээлчештирилгезиниң системазы ышкаш, шак ындыг системаны ажыглаарын боттарының ниити хуралынга хүлээп алганнар.

Хандыр аңдарылганы олар башкай чүс гектар шөлге чоруткаанын, черни 45 сантиметр хандыр чарып, кур черлерни эш Мальцевтиң сүмелээнин ёзугаар сайзыратканын, чаа арганың ажыктыынга бүзүрээш, хандыр аңдарылгалыг кур черлерниң шөлүн улгаттырганын, дуржулгазындан өөренип алганы «Ленинниң чагыглары» колхозтуң шөлдеринде дүжүттен бедик тараалар оларда быжып турарын Тюмень областың Фрунзе аттыг колхозунуң агроному эш Терепелица чугаалаан.

Мальцевтиң ажылдары болза, хөрзүннүң дүжүттүүн бедидериниң херээнге эртем болгаш практика талазы-биле улуг ужур-дузалыг болуп турарын профессор Соколов бодунуң саналынга демдеглээн. Дуржулга станцияларында болгаш көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел албан черлеринде депшилгелиг чаа аргаларны өөренип көөрүнүң четпес тургустунганын ол айыткан.

Эш Мальцевтиң ужур-утказы билдингир илеткелин украин төлээлер улуг кичээнгей-биле дыңнап, мурнакчы агротехниктиг дуржулга шөлдеринде ажылды улуу-биле сонуурган таныжканнар дээрзин Одесса облкүүскомунуң даргазының оралакчызы эш Назаренко медеглээн. Бис дыка хөй сонуурганчыг болгаш ажыктыг чүүлдерни көрдүвүс. Кур черлерни сайзырадырының чаа системазын база хөрзүннү сайзырадырының өске-даа аргаларын бис, кукурузаны, хөвеңни болгаш свёкланы өстүреринге ажыглап шыдаар бис.

Колхозчу эртемденниң ажылдап кылганы, кур черлер сайзырадылгазының системазы болза, бедик дүжүттерни өстүрер талазы-биле колхозтарга дузалап турарын Курганский районнуң Маленков аттыг колхозунуң даргазы Захаров чугаалаан. Ону бистиң артельдиң шөлдеринден көрүп турар бис. Эш Мальцевтиң аргазы-биле сайзырадып ажылдаан черлерден бис эрткен чылын чүс пудтуг дүжүттерни алган бис. Бо чылын ол черлерниң гектар бүрүзүнден 150—160 пуд кызылтасты алыр бис.

«Ленинниң чагыглары» колхозтуң тарылга шөлдеринге чурттуң янзы-бүрү областарындан келген эртемденнерге агрономнарга, механизаторларга, колхозчуларга, эртен даң бажындан эгелеп ужуражып болур. Украинаның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының улуг бөлүү 9-туң хүнүнде эртен хурал эгелээриниң бетинде Шадринский районнуң Панькиньск МТС-зиниң зоназынга хамааржыр колхозтарның тарылга шөлдерин барып көрүп чораан. Оларда дуржулга шөлдери хөрзүн сайзырадыр талазы-биле эш Мальцевтиң сүмелээни аргаларны калбаа-биле нептередип турар болган.

Эртенги хурал Автомобиль, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунуң коллегия кежигүнү эш Моисеевтиң санал беришкини-биле бодунуң ажылын эгелээн.

Эш Мальцевтиң ажылдап кылганы чаа агротехника болза, көдээ ажыл-агыйның чаа-чаа машина, чепсектерин негеп турар. Шак ындыг машиналарны кылып бүдүрер ажыл ам-даа чогууру-биле организастатынмаан дээрзин миннир херек. Чаа агротехника ёзугаар чорутунар ажылдарның бүгү комплексизин күүседиринге херектиг машиналарны кыска хуусаада бүдүрүп тургузар дээш бүгү хемчеглерни алыр бис.

Ширикти аңдарылдырбас ханы аңдарылганы болгаш чер сайзырадылгазының ооң дараазындагы чаа аргаларны боттандырарынга эргежок чугула лущильниктерлиг андазыннарны болгаш өске-даа чепсектерни сайзырангайжыдарының дугайын эш Моисеев чугаалаан.

Дараазында Украинаның тараа ажыл-агыйының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң директору эш Задонцев санал берген:

Хөрзүн сайзырадылгазының талазы-биле Т. С. Мальцевтиң сүмелээни система болза, улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг, депшилгелиг система болур деп ол чугаалаан. Шадринский районнуң тарылга шөлдеринде хереглетинип турар, ширик аңдарылдырбас ол хандыр аңдарылга болза, хөрзүнге шыктың мөөңнээшкининге кончуг дузалыг-дыр. Ол депшилгелиг арганы Украинаның кандаачал районнарынга нептередири эргежок чугула.

Хөрзүннү сайзырадыр чаа системаның ачызында «Ленинниң чагыглары» колхоз болгаш Курган областың өске-даа колхоз, совхозтары чыл келген тудум-на улам бедик дүжүттерни ап, ынчангаш бараанныг тараа бүдүрүлгезин көвүдедип тударлар—деп, ССРЭ-ниң Совхозтар министериниң оралакчызы эш Кальченко чугаалаан.

Эш Мальцевтиң ажылдап кылганы чер ажылының чаа системазын бедии-биле үнелевишаан, эш Кальченко колхозчу эртемденниң депшилгелиг ол чаа аргаларын ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу база-ла, Көдээ ажыл-агый министерствозу ышкаш, чедир үнелевейн барганын миннип чугаалаан. Эш Мальцевтиң чаартыкчы ажылын көдээ ажыл-агый эртем албан черлериниң талазындан база-ла чедир үнелевээнин ол демдеглээн.

Эш Мальцевтиң аргазын ёзугаар хөрзүн сайзырадылгазы болза, үнүш-дүжүттүүнүң бедилгезин база хандырып турарын Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнер Академиязының чиңгине кежигүнү эш Жигаловский демдеглээн. Ширик аңдарылбас ханы аңдарылганы чорударынга херектиг тускай чепсектерни тургузары эргежок чугула деп, ол санаан.

Казахстанның чер ажыл-агый институдунуң директору эш Бараев, Урал чанының районнарынга бодаарга, Казахстанның климаттыг байдалдары өске деп чугаалаан. Мальцевтиң аргазы ёзугаар чоруткан кур черлер сайзырадылгазының чаа системазы бистиң республикада тарылга шөлдериниң үнүш-дүжүттүүн бедидеринге база дузалаар. Черниң шириин аңдарылдырбайн турган, ханы аңдарылганы кылган шөлдерге чоруткулаан тарылгалар, анаа аңдарылганы хереглээн шөлдерге бодаарга, ооң дыка бедик дүжүттү бергилээн.

Эртенги хурал Курган областың селекциялыг дуржулга станциязының директору эш Мокеевтиң санал беришкини-биле доозулган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Барыын Сибирьниң, Уралдың, Урал чанының, Төп Сибирьниң, Казахстанның, РСФСР-ниң Мурнуу-чөөн чүгүнүң, Соңгу Кавказтың, Украинаның болгаш механизацияның деп—мындыг 7 кезек секцияларга башкалатынып чарылган.

9-туң хүнүнүң ийиги чартыында болгаш кежээ тус-тус секциялар Т. С. Мальцевтиң чаа агротехниказын боттарының зоналарының климаттыг, хөрзүннүг болгаш өске-даа бойдус байдалдарынга таарыштыр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге нептередир дугайында тодаргай саналдарны ажылдап кылганнар.

Чөвүлел хурал бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Колхозтуң партия организациязы

«Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артели Чөөн-Хемчик районда мурнакчы ажылдыг колхозтарның бирээзи. Ында партия эге организациязының секретарынга эш С. Доржу 1953 чылдың июль айдан бээр ажылдап келген. Колхозтуң партия организациязы, ооң бюрозу СЭКП ТК-ның сентябрь, февраль-март болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш, колхозтуң организас, ажыл-агыйын улам быжыглаар дээш чүткүлдүг ажылдап келген.

Колхозтуң баштаар черниң ажыл-чорудулгазынга партийжи контрольдуң чугула хевири болза, артельдиң ажыл-агыйжы айтырыгларын партия хуралдарынга чугаалажыры, аңаа колхозтуң ниити ажылының азы колхоз бүдүрүлгезиниң тус-тус участоктарында ажыл-херектиң байдалын контрольдаары болгаш ээлчеглиг сорулгаларны шиитпирлээри болур. Контрольдуң бо хевирлерин ол колхозтуң партия организациязы эки ажыглап келген.

Отчёттуг соңгулда хуралының соонда эш организация хуралдарын 14, бюрозун 1 катап чыылдырган. Аңаа ажыл-агыйның соңгаарладып болбас чугула айтырыгларын чугаалажып турган. Ылаңгыя часкы хову ажылынга белеткелди организастаарының база ооң чоруп турарының, мал, тудуг ажылдарының дугайында, мурнунда үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң дугайында, сиген болгаш тараа ажаап алыышкыннарынга белеткелдиң, партийжи-политиктиг ажылдың дугайында айтырыгларны болгаш өске-даа практиктиг сорулгаларны чугаалажып тургулаан. Күүселдениң хыналдазы активтиң кужу-биле багай эвес организастатынып келген.

Колхоз бүдүрүлгезиниң участоктарында 3 партбөлүктер бар. Оларның колхозчу ажыл-ишчилер ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ролю бедээн. Олар боттарының хуралдарынга болгаш бригадаларның бүдүрүлге, чөвүлел хуралдарынга амыдыралчы айтырыгларны чугаалажып, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин массага тайылбырлап, тус-тус тараажылар, малчыннар болгаш тудугжулар аразынга социалистиг чарышты организастап келгеннер. Хову бригадазында партбөлүк организакчызы эш Хүлербөө бодунуң организакчы дуржулгазын практиктиг ажылга көргүзүп келген.

Ажыл-агыйжы чедиишкиннерни быжыглаарынга болгаш өстүреринге агитколлектив улуг рольдуг болган. Ооң составында 32 агитаторлар бар. Колхозчулар ортузунга агитация ажылын чорударынга көдээ актив—коммунистер болгаш комсомолчулар, интеллигенция, тускай эртемниглер идепкейлиг киржип турар. Агитаторларның чөвүлел хуралдары 8 удаа болган. Олар аңаа ай санында ажыл планының күүселдезин чугаалажып, агитация ажылының чаа темаларын дугуржуп ап, боттарының дуржулгазын солчуп турарлар.

Бо чылдың марттан бээр лекция номчулгалары 8 кезек черге организастатынган. Агитаторларның боттарының чон ортузунга кылып берип турар беседаларының болгаш солун номчулгаларының идейлиг деңнели кажангызындан-даа бедээн. Олар агитас-массалыг ажылдарны ажыл-агыйжы сорулгалар-биле эки холбаштырып, күш-ажылдың организациязын быжыглаарынга көскү салдарны чедиргеннер. Агитколлектив көскү агитацияны нептереткен. Агитаторларның кужу-биле колхозтуң хана солуну, агитхуудустар, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары доктаамал үнүп келген. Комсомол организациязы уран-чүүл бөлүмүн организастаан. Ооң чонга концерт көргүзүглери бо чылын 7 удаа болган, 9 удаа кино көргүзүглери организастатынган.

Партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажылдарның экижилгезин колхозчу ажыл-агыйның чедиишкиннери херечилеп турар. Часкы хову ажылы кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге эрткен. Районнуң колхозтарының бо талазы-биле социалистиг чарыжының бирги черин ол колхоз алган. Тарааның чайгы ажаалгазы эки чорутунган.

Күрүне мурнунга онаалдалар чедиишкиннинг күүсетинип турар: июль 1-де күрүнеге хой дүгү дужаарының планы 100 хуу күүсетинген болгаш пландан ажыр 3, 2 тонна дүктү саткан, эът дужаалдазы 100 хуу, саржагныы—80 хуу күүсетинген. Мал өстүрериниң планы бүгү чүзүннер аайы-биле ажыр күүсетинген. Ылаңгыя чылгыныы—111, инектии—103, хой, өшкүнүү—104 хуу күүсетинген.

Ажыл-агый планнарының ажыр күүселдезинге мурнакчыларның ролю улуг болган. Малчын эш Д. Кенден ам беш чыл дургузунда хой кадарып келген. Бо чылын ол 320 хойдан 340 хураганны алган. Эш Оңдар Домбуй 32 белерден 32 кулунну, инек кадарчызы эш Сарыг-оол 37 инектен 37 бызааны алган.

Колхоз амгы үеде мал чемнелин белеткээрин чорутпушаан, тараа ажаап алыышкынынга үлегерлиг белеткенген. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге ол колхозтуң киргени болза, ында партия, комсомол организацияларының, колхозтуң баштаар черинин, бүгү колхозчуларның эки ажылының түңнели болур.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

КОЛХОЗЧУ СУУР ӨЗҮП ТУРАР

Барыын-Хемчик районнуң Улуг Аянгатының Сарыг-Белге 1948 чылда колхоз организастатынган. Ооң адын «Комсомол 30 чылы» деп колхозчулар адап алганнар. Бо аразында колхозчу суур улам сайзырап өскен. Ында чеди чыл школазы, хижи, малдың эмнелге салбырлары, садыг, столовая, дээрбе, электростанция, клуб, библиотека база турум кино ажылдап турар.

Колхозчуларга чаа чуртталга бажыңнары туттунуп, 90 ажыг өрегелер бажың-биле хандыртынган, бо чылын 12 өреге чаа бажыңны алган.

Тудуг бригадазы (бригадири эш Намдаккай) бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырып турар. Эштер Д. Седен, Лопсан, Чалаа олар мурнакчы болгаш мергежилдиг бызанчылар болу бергеннер.

Олар ам мал кажааларының болгаш хаван, куш фермаларында чаа тудугларны кылып турарлар. Ооң-биле кады тараа, ногаа складтарын, чунар-бажыңны ажыглалга киирер.

К. СТАЛ-ООЛ.

ОРУС ЭРТЕМНИҢ АЛДАРЫ

(И. М. Сеченовтуң төрүтүнген хүнүнден бээр 125 чыл болганынга)

125 чыл мурнунда 1829 чылдың ав- ст 13-те, Симбирск губерниязының Чаа ан суурга улуг эртемден, орус эртемниң дары—Иван Михайлович Сеченов тө- түнген.

Иван Михайлович 14 харлыынга чедир унуң өг-бүлезинге кижизитинген. Ооң нда, ол, Петербургта Михайловское риг-инженер училищезинге өөренип ген болгаш ону 1848 чылда доозкан. ченовту сапер албанының Киев чоо- нда турган полкунче офицер дужаалдыг дыр чорудупкан.

Шериг училищезинге турда Сеченовтуң ак эртемнери болза, математика болгаш ылангыя физика турган. Ол, физика ээлдеринге дуржулгалар көргүзүп тур- башкызынга хаая эвес сүмележи каап лажыр чораан.

Ырак-узак черде сапёр полкунга тур- н, Сеченов бодунуң командирлериниң ээзиниң бажыңынга үргүлчү баар ган. Аңаа, ол, ооң уруу—билиглиг гаш хосталгага ынак аныяк херээжен- е найыралдажы берип, амыдыралын га бараан болдурар чүве деп,ол, Иван хайловичини бүзүредип чораан. Ооң алы-биле алырга, шак ол сорулганың эки оруу болза эмчи болуру турган.

Бодунуң чурттаалгазының ол үезин са- ммышаан, бодунуң намдарлыг демдег- деринге Сеченовтуң бижээни болза, ан амыдыралдың агым аайы-биле бо- чок эштип чораан оол турганындан унуң чонунга ажыктыг кижи болур, эң шынчы айбычызы болур—тода со- галыг медерелдиг кижи болуп өскен. 50 чылдың күзүнүнде Сеченов болза ажып, Москваже чедип келир аргалыг ган. Баштай ол Москва университеди- хостуг дыңнакчызы болуп кирген гаш 1852 чылдан эгелеп медицина ультединиң студентизи кылдыр киир аткан. Сеченовтуң университетке беш болганы ооң ыңайгы эртем ажылын раткан.

Эртемденни физиология чүден-даа артык хандыкшыткан. Ол, шак ол эртемге улам-на мергежиирин шиитпирлээн болгаш ол сорулга-биле элээн каш чылдарда даштыкыже чоруй барган.

Эрткен чүс чылдың ийиги чартыында Иоганн Мюллерге баштаткан немец физиологтар эң улуг алдарны чаалап алган турганнар. Сеченов Германияга чүгле ынчангы физиологияның дээжилери-биле таныжар дээш эвес, харын кижиниң организминге алкагольдуң (арагалаар чоруктуң) салдар хамаарылгазын шинчиир дээш келген. Ындыг кара арага-биле чонну төөредир дээн оралдажыышкыннар аныяк эртемденниң кичээнгейин соксаш кылып шыдавааннар. Арагалыг сускуннар-биле хоранналырының ужуру чүдел деп чүвени билип алыр дээш ооң оралдажып чорааны ол-дур.

Үш чартык чылдар иштинде ажылдар Сеченовка дыка ажыктыг болган. Докторнуң диссертациязын ол бижээн. 1860 чылдың эгезинде, Петербургтуң кезер-эмчи академиязының кафедразынга ажылдарже ону кыйгырып турда, профессор ажылынга ол кайгамчык белеткенген.

Кижиниң организминге араганың салдар-хамаарылгазының дугайында темага диссертация Петербургка чайынналчак камгалатынган. Ооң соон дарый Сеченовтуң чүткүлдүг башкы болгаш эртем ажылы эгелээн. Ооң лекциялары, эң ылаңгыяда дириг тканьнарга электрилиг болуушкуннарның дугайында, чүгле кезер-эмчи академиязының студентилеринден эвес, харын-даа аңаа эмчилерден болгаш бойдус эртемнерин сонуурган чоруур өске-даа кижилерден хөй санныг дыңнакчыларны хаара туткан.

И. М. Сеченов болза, аңаа удурткан дээди медицина эртемин алырын оралдашкан херээжен аныяктарга лабораторияның эжиктерин делгеми-биле ажыткан. Аныяк эртемденниң башталгазы-биле эртем ажылын кылып эгелээн элээн хөй оолдар болгаш кыстар Сеченовту долгандыр чыглы берген. Оларның аразында сөөлүнде барып Россияга баштайгы херээжен эмчи болган Суслова, келир үениң улуг эртемденнери—Пашутин, Тарзанов болгаш ол үениң өске-даа мурнакчы кижилери бар.

Кезер-эмчи академиязынга кол нуруузунда нерви системазының хоойлу ёзугаар ажылын илередиринче угланган ажыл хайнып үнген. Сеченовка удурткан физиология лабораториязының ажылында шак ол угланыышкын дүш болу берген. Ол үеде нерви системазының ролюн чурттуң хөй-хөй шылгарангай мурнакчы кижилери болгаш эң ылаңгыя революсчу үзел-бодалдарны ажылдап кылырынга бойдус эртемнерин өөренири эргежок чугула деп санап турган революсчу демократтар А. И. Герцен, В. Г. Белинский болгаш Н. Г. Чернышевский олар сонуурган чорааннар. Сеченов болза Чернышевский-биле онза чоок харылзаалыг, ооң чагыгларын ээлдээ-биле дыңнап, идей талазы-биле ооң өңнүү болгаш уламчылакчызы болган.

Кижиниң бүдүжү ийи чүүл, мага-боттан угаан бодал баштай тывылган, мөчү боттан азы боттуг чүведен сагыш-сеткил азы угаан сарыыл шуут ылгалдыг дээр дугайында ол чылдарда тергиидеп турган бүзүредилге революсчу-демократ Чернышевскийниң болгаш дайынчы материалист Сеченовтуң бүзүрелдеринге хөөн былгаанчыг болуп турган.

Ынчангаш И. М. Сеченов доктор диссертациязының төлевиринге-ле баш мээзиниң ажылының дугайында бодалды рефлекторлуг ажыл кылдыр чугаалаан. Шөлээн шимчээшкиннер деп адаар рефлекторлуг бүдүштүң дугайында дүрүмнү ол болза даштыкы медээзинге харыы кылдыр бадыткаан. Кафедрага дуржулга ажылының үезинде болгаш даштыкыже ооң ыңайгы чорууушкунунуң үезинде (1862 чыл) реакцияның тургусканы ажылга шыдаар аргажок байдал-биле холбаштыр баш мээзиниң ажылының дугайында ооң материалистиг үзел-бодалдарын улам-на быжыглаан дыка хөй чаа-чаа фактыларны Сеченов тыпкан. Эртемденниң ажыдыышкыны болза, бирээде, чаңгыс-аай күштүң дагын болгаш медээзиниң үезинде нерви системазының харыы реакциязы улам-на күштелир болгаш ол болза—кол чүүл болур, ийиде, рефлекторлуг ажыдыышкыннарның төп туткужунуң (доктаадыкчызының) болуушкунун Сеченов дуржулгаларга чайынналчак кылдыр бадыткаан. И. П. Павловтуң чугаазы-биле алырга, сөөлгү ажыдыышкын болза, физиологияга орус угаанның баштайгы эң улуг салыышкыны болган.

Ол ажыдыышкын 1863 чылда И. М. Сеченовка «Баш мээзиниң рефлексилери» аттыг кайгамчыктыг эртем ажылын бижииринге дузалаан, «физиологтуг үндезиннерге психологтуг болуушкуннарның тывылганының аргаларын чорудар оралдажыышкын» деп ооң баштайгы эгези ооң утказын кончуг эки көргүзүп турар. Чүүлдү парлалга белеткеп турган. «Современник» журналдың редакциязының шак ол эгезин цензураның бодалдарын ёзугаар өскерткен. «Современникке» ооң ыңай ол ажылды парлаарын цензура шуут хоругдаан.

1863 чыл араатанзыг реакцияның эгези-биле дүгжү берген: Чернышевский албадалдыг ажылче шөлүдүпкен.

Сеченовтуң ажылы көстүп кээрге реакция каржызы-биле уткаан. (Баштай ол «Медицинский вестник» журналга парлатынган ооң соонда тускай ном кылдыр үнген. Безин авторну кеземче харыысалгазынче киирер дээн оралдажыышкыннар тургулаан. Сеченов болза «кызыл» профессор, «нигилистерниң» баштыңчызы кылдыр алдаржаан. Душ болган өнчүктү ажыглааш, ооң дайзыннары болза Сеченовту кезер-эмчи академиязындан үндүргеннер. Ынчалза-даа ол-ла бүгү чүүлдер Иван Михайловичиниң дайынчы сеткил-сагыжын сып шыдаваан. Ону судка киирер деп кыжаныышкынга ооң харыылааны болза, адвокат кылдыр судче пагаларны болгаш дуржулгаларны эккелгештин ооң-биле шынны бадыткаары болур.

Чамдык сатыныкчы бижикчилер И. М. Сеченовтуң «рефлекслеринде» көргүскен үзел-бодалдарын бужартадырын болгаш буруу шаварын оралдашканнар. Реакциялыг публицист Кавелин-даа, идеалист Страхов-даа боттарының чугааларынга, чүүлдеринге болгаш харын-даа номнарынга безин Сеченовтуң материалистиг үзел-бодалдарынга удурланыштыр бичии-даа өөделиг чүве тыпааннар. Сеченовтуң ажылы парлалгадан үнгениниң 15 чыл болган соонда ол-ла Кавелинниң уран-чүүлдүң сураглыг ажылдакчызы Стасовка бижээни болза, психология талазы-биле, «амдан эгелеп чүгле физиологтар болгаш Сеченовтуң сагып чорууру угланыышкынга ажылдап болур».

И. М. Сеченов бодунуң назынының төнчүзүнге чедир баш мээзиниң ажылының дугайында бодунуң бодалын хөгжүдерин соксадып көрбээн. «Психологияны, кым канчаар кылырыл», «Бодалдың элементилери», «Боданыышкыннар болгаш боттуг чүүл» деп ооң ажылдары материалистиг үзелдерни ханыладып, чиге болдуруп турар. Сеченов болза, «Эртемниг психологияның талазы-биле эң ханы шинчээчи кылдыр бичии-ле болбаан» деп ооң дугайында бойдус эртеминге Сеченовтуң канчаар-даа аажок улуг ролюн демдеглевишаан, К. А. Тимирязевтиң бижээни анаа эвес.

Нерви системазының ажылын өөренир талазы-биле Сеченовтуң шинчилелдери физиологияның ол адырынга бүдүн эпоханы тургускан. И. П. Павловтуң чугаазы-биле алырга олар болза, «сеченовчу бодалдың гениалдыг нептерээшкини» болган. Сеченовтуң эң ханы исти артырып кааны шинчилелдерниң өске-даа адырлары бар. Бирээде, ол дээрге, организмниң тыныш функциязын өөренир талазы-биле ажылдар болур. Эрткен чүс чылда аэростатка сес километр бедикче үнүп тургулаан элээн каш француз аэронавтыларның өлген чылдагааннарының дугайында шын бодалды тургускаш, Сеченов болза бистиң ханывыста чеже хире санныг кислород барын база кислородтуң четпейн баары кандыг байдалдарга болурул деп чүвеге дыка хөй үени болгаш күштү киирген. Ол үеде тыныш дугайында эртемге «Сеченовтуң хоойлузу» хамааты болур эргени алган, дириг амытаннарның болгаш кижиниң ханында кислородтуң база хөмүрзүг ажыг хейниң тыптып келириниң байдалдарын ында чигези-биле айыткан. Сеченовту күш-ажыл физиологиязының дугайында өөредигниң хоойлу ёзугаар үндезилекчизи кылдыр санаар. Черле ону бодунуң өске-даа ажылдарынга бөдүүнү-биле кылып турганы ышкаш шыңган эъттер ажылдап турда, эң эки эффект кандыг-кандыг байдалдарга четинип алырыл деп чүвени бодунга тодарадып эгелээш, шыңган эъттиң шылагзыраашкыны-биле чиик демисежириниң дугайында айтырыгны шинчилеп тура, эртемден болза «Кижиниң ажылчы шимчээшкиннериниң дугайында очерктер» бижээн. Ында шыңган эът ажылының физиологиязының хөй-хөй айтырыгларын эң-не билдиңгири-биле илереткен.

Сеченов болза бодунуң амыдыралының сөөлгү чылдарынга чедир-ле чонга шынчызы-биле бараан болурун соксатпайн чораан. 1904 чылда, өлүрүнүң бир чыл мурнунда, лекциялар үезинде дириг амытаннарга дуржулга кылбышаан, Пречистенниң кежээки курстарынга физиология талазы-биле ажылчыннарга ажыктыг лекцияларны ол номчуп турган. 75 харлыг профессорнуң ындыг ажылы Иван Михайловичини шалыңныг лектор кылдыр бадылавайн барган хааның дүжүметтерге айыылдыг кылдыр көзүлген.

Бодунуң бүгү амыдыралының дургузунда И. М. Сеченов болза, эң улуг бөдүүн чоруктуң, бодунга эң онза негелдениң болгаш эртемниг эчис шынга удурланып турган бүгү-ле чүүлдер-биле эптеш чок демиселди көргүскен. Улуг эртемденниң, И. П. Павловтуң адааны «орус физиологияның адазының» овур-хевири ханы арыг дорт чоруктуң болгаш чонга шынчы бараалгаарының үлегер-чижээ болур.

Профессор М. УСИЕВИЧ,
Сталинчы шаңналдың лауреады.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

„УРАЛ" ПАВИЛЬОН

Уралдың байлаа эгээртинмес. Ол кайгамчык край Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде бодунуң бүгү делгеми-биле болгаш байлаа-биле тускай павильонда көргүстүнген.

Бодунуң чаражының талазы-биле кайгамчыктыг «Урал» павильон делгелгениң төп шөлүнде тургустунган. Ооң ханалары нарын хээли-биле каастатынган, мурнуу талазында узун, дөрт колонналар бедип үне бергилээн, төп кирер эжиктиң ийи талаларында кончуг улуг металл вазалар тургустунган.

Алгыг эжикти эрткеш, аңаа барган кижилер павильоннуң иштинче кире бээр. Ооң караанга бир дугаарында көстүр чүве болза, Уралдың улуг чуруу. Даштан чүве оор мастерлер өңнүг даштардан ында чүүлдерни таарыштыр чуруп көргүскен. Чурук хып турар, челээштиң бүгү өңнери-биле шыптыңып турар. Ооң кыдыгларында Урал дагларындан тыпкан өңнүг даштардан кылган ийи даглар көдүрлүп үне берген.

Оң болгаш солагай талаларында аажок улуг чуруктар. Оларның бирээзинде даглар чанында домналар бедип үнгүлей берген, аажок улуг заводтарның хоолайлары ышталып турар. Өскезинде—алдынналчак кызылтастың бажы черже халая берген. Шөлде комбайннар чоруп турар. Ол бөгүнгү социалистиг Уралдың чурумалы-дыр.

Ол чуруктарның аразында кончуг бичии каас-шевер эстакаданы тургускан. Ол кижи дуртунуң орту үезин эрттип турар. Ооң кырында демир оруктар—оларның чамдызында Уралдың хоорайларының кедээге берип турар чүүлдерин чүдүрген, өскелеринде — социалистиг шөлдерниң янзы-бүрү продуктуларын чүдүрген.

Аңаа чораан кижиниң Уралдың байлаа-биле таныжары шак ынчаар эгелээр. Эге залында делгээн материалдардан ол крайның дугайында дыка хөй солун чүүлдерни ол билип алыр.

Кара, өңнүг болгаш ховар материалдарның, машина тудуунуң, химия болгаш ыяш үлетпүрүнүң талазы-биле бүгү-эвилел бүдүрүлгезиниң талазы-биле Урал бир кол черни ээлеп турар. Чурттуң чоргааралы — Магнитогорскиниң И. В. Сталин аттыг металлургия комбинады ам революция мурнундагы Уралдың бүгү металлургиязындан хөй металлды берип турар. Чурттуң бүгү булуңнарынга болгаш ооң кызыгаарындан дыка ыракка билдингир «Сталинец 80» деп пүчирбелиг тракторларны, күчүлүг кылаштап чоруур экскаваторларны болгаш ада-чурттуң өске-даа нарын болгаш амгы үениң техниказын Уралда белеткеп турар.

Урал бодунуң чүгле техниказы-биле алдаржып турар эвес. Ооң социалистиг көдээ ажыл-агыйы улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чедиишкиннерниң ужурунда 69 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты чедип алган, 11.635 кижи ССР Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң «Урал» деп павильонунда дөрт областар болгаш бир автономнуг республика боттарының дээре чедиишкиннерин көргүскеннер.

Курган болгаш Челябинск областарның залы. Дыка ырак шөйлүг берген кур черни көргүзүп турар улуг чурук болгаш ооң улуг делгемнерин аңдарып турар тракторлар болза, чаа черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле ол областарда улуг ажылды чорудуп турарының дугайын чугаалап турар. 1954—1955 чылдарда Курган обласка кызылтас тарыыры-биле 25 миллион гектар, Челябинск обласка—1404 муң гектар кур черни ажыглалга киирип алыр деп турар. Ол ажылды күүседиринге колхозчу тараачыннар күрүнеден күчүлүг техниктиг суурну алганнар. Чүгле чаңгыс Курган обласга безин 14.391 тракторларлыг, 4.649 тараа ажаар комбайннарлыг болгаш өске-даа техникалыг 97 МТС-тер бар.

Ийи областарның эң дээре ажыл-агыйлары ол залда көргүстүнген. Оларның байлак каастап кылган чүүлдери хана-биле чергелештир шөйлү берген кызылтастың алдынналчак снопторының одуруглары кырында аскылап каан турар. Шадринский районда «Ильичиниң чагыглары»колхоз болза, сөөлгү беш чылдарның дургузунда үргүлчү 2350 гектар черниң бир гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 18 центнер чазын тарыыр кызылтасты ап келген. Курган Урал артының байдалында бедик дүжүттерни алырының мурнакчы агротехниктиг аргаларын ажылдап кылган болгаш шиңгээткен дээш Сталинчы шаңналга четкен, бүгү чуртка сураглыг хову ажылдакчызы Т. С. Мальцев ол колхозта ажылдап турар.

Долматовский районда В. М. Молотов аттыг колхозтуң делгеглеринде материалдарның аразында ногаа болгаш катчимисти ээлчештирип тарыырының солун схемазын аскан. Ол ажыл-агыйда ногаа ажылындан орулга эрткен чылын 1 миллион 230 муң рубль болган. Олурткан капустаның гектар бүрүзү 64 муң рубльдиң, помидорнуу — 63 муң рубльдиң орулгазын берген.

Ногаа-мал ажылының ажыл-агыйларының аразында Миасский районнуң «Золотопродснаб» совхозунуң чүүлдери делгетинген. Ол хөй адырлыг ажыл-агыйның коллективи чүгле мал ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган эвес, харын ногаа культураларының бедик дүжүттериниң талазы-биле кайгамчык көргүзүглерни чедип алган. Эрткен чылын 175 инектерниң инек бүрүзүнден 3,8 хуу үстүг 4.120 килограмм сүттү алган, гектар бүрүзүнден 700 центнер капустаны, 400 центнер морковьту алган.

Уралдың улуг индустриалдыг суурлары болгаш сайзыраңгай көдээ ажыл-агыйлыг районнары болур Свердловск болгаш Молотов областарының залында карта-схема солун болуп турар. Тагильдиң мыйыстыг улуг бода малын районнар талазы-биле үзүп көргүскен. Чурттуң хөй санныг районнарын ында көргүскен. Бедик продуктулуу-биле болгаш сүдү хөй үстүүнүң талазы-биле ылгалып турар ол уксааның төрүттүнген чурту болза, Свердловск область болуп турар. «Зональная» совхозтуң үрелел фермазының делгээн чүүлдериң картаның адаанда аскан. Ооң коллективи сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда инектен сүт саап алырының хемчээлиң 30 хуу көвүдеткен, сүттүң ботунезин үштүң бир кезээнге чиигеткен, колхозтарга 650 хире үрелиг бызааларны берген.

Арамильский районда Ленин орденниг «Исток» совхоз он чеди көргүзүглерниң талазы-биле делгелгениң киржикчизи болуп турар. Ол эрткен чылын 271 инектерниң инек бүрүзүнден 5.307 килограмм сүттү, 90 кыс хаваннарның хаван бүрүзүнден 21 хаван оолдарын, 4.116 дагааларның дагаа бүрүзүнден 163 чуургаларны, 345 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 20,4 центнер суланы, 300 гектар черниң гектар бүрүзүнден 21,1 центнер арбайны алган.

Шаанда хаанныг Россияның хожудангай облазы турган амгы Совет Удмуртияның тускай залының материалдары удмурт улустуң өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг амыдыралының дугайын чугаалап турар. Ында чыып делгээн дыка хөй материалдар болза, ол автономнуг республикада машина тудуунуң бедик хөгжүлдезиниң дугайын, ооң чонунуң культуразының өзүлдезиниң, социалистиг көдээ ажыл-агыйының чечектелиишкининиң дугайын чугаалап турар. Удмурт АССР-де 5 дээди өөредилге черлери, 25 техникумнар болгаш башкы училищелери, бир муң беш чүс хире школалар, 700 библиотекалар болгаш оон-даа өске черлер барын аңаа чораан кижи билип алыр. Удмурт дылда үнүп турар он-он солуннарны, орус болгаш делегей литературазының база амгы совет чогаалчыларның классиктериниң удмуртка парлап үндүрген чогаалдарын ол көөр.

...Павильонну дөгере көрген соонда аңаа чораан кижи делгелгениң делгем төп шөлүнче база катап үнүп келир. Оон даш чечек деп фонтанның хевири көстүп келир. Бүгү талаларынче аттылып турар муң-муң атыкан суглар кончуг чараш хээлилерлиг болур. Ол фонтанны кылганы янзы-бүрү өңнүг даштар хүнге чайыннаңып турар. Совет Уралдың төөл ышкаш байлааның дугайын олар база катап сагындырып турар.

М. НИКОЛАЕВ.

Чаартыкчы Т. С. Мальцевтиң делгеглеринде

Курган областың Шадринский районунда «Лениниң чагыглары» колхозтуң хову ажылдакчызы чаартыкчы, Сталинчы шаңналдың лауреады Т. С. Мальцевтиң ажылының дуржулгазын көргүзүп турар делгеглер бо хүннерде кончуг хөй кижилиг.

«Урал» павильонда «Лениниң чагыглары» колхозка тускай делгегни тургускан.

—Биске хүннүң-не муң-муң экскурсантылар келип турар. Чурттуң янзы-бүрү областарының хову ажылдакчылары, агрономнары, механизаторлары эш Мальцевтиң ажылының методу-биле делгеренгей таныжарын күзеп турар—деп павильоннуң консультантызы эш Жуков чугаалап турар.

Сөөлгү үеге чедир-ле Жуков Курган обласка Комсомольский МТС-тиң кол агроному болуп ажылдап турган болгаш Мальцевке үргүлчү барып турган.

—Терентий Семенович ядыы тараачын өг-бүледен үнген кижи. Хуу чораан-ла ол бодунуң ажылдап кылып турганы бичии чер участогунуң дүжүттүүн көдүрерин кызып чораан. Бир-ле катап, оон бээр үжен чылдар эрткен, эш Мальцев шөлдү шыдатынар-ла шаг-биле ханы аңдарарын оралдашкан. Аңаа дүжүтке бодаарга, дыка бедик дүжүт алырын ол манап турган. Ынчалза-даа шөлге чүү-даа үнмээн. Терентий Семенович салдынып чөгенмейн-даа дараазында чылын шөлдү база дагын аңдарган. Ол удаада кызылтас кончуг эки дүжүттү берген.

Ол таварылга шинчилеп көрүкчү болгаш кызымаккай тараачынны тарылганың аргаларын эки бодап көөрүнче албадаан. Баштай оон дүжүт албайн барганының чылдагааны болза, черниң чемиш бүдүмелдер талазы-биле ядыы адаккы каъдын кырынче үндүргеш, чаагай шынарлыг үстүкү каъдын эң адаанче киирипкенинден болган. Кажан дараазындагы катап аңдарышкын-биле ол чаагай шынарлыг каътты бодунуң орнунче дедир эгиткен болгаш эки коптарылганы кылганда, ам кызылтастың үнеринге эң эки байдалды тургускан. Хөй чылдардагы дуржулгаларның болгаш шинчилеп көрүүшкүннерниң түңнелинде эш Мальцев хөрзүннү сайзырадыр талазы-биле бодунуң системазын ажылдап кылган. Ол харын-даа чепсектерни, ылаңгыя черни ханы коптарза-даа хөрзүннү дүңдерилдирбес, хөрзүн аңдара октаар чүвези чок андазынны болгаш чаа хевирниң илиирин саналдаан— деп эш Жуков чугаалап турар.

Делгегниң материалдары эш Мальцевтиң ажылының методтарын делгеренгейи-биле ажыдып турар: хөрзүннү аңдара октавайн тарыыр андазынның, чаа хевириниң илиириниң макеттери көргүстүнген, «Лениниң чагыглары» колхозта ажыглап турар тарылга ээлчештирилгезиниң ийи схемазы бердинген.

Хову ажылдакчызы чаартыкчы, Шадринский дуржулга станциязының директору улуг хөй-ниити ажылын база чорудуп турар. Эш Мальцев болза, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП-ниң Курган обкомунуң кежигүнү, ийи көдээ ажыл-агый институттарының эртем чөвүлелдериниң кежигүнү болуп турар.

Делгелгеге келген кижилер делгегде кииртинген материалдарны кичээнгейлиг өөренип көрүп, санал-оналдарын солчуп турарлар. Ульяновск областың Вешкаймский МТС-зинде трактор бригадазының бригадири эш Орманджи аңаа андазыннарны хөрзүн аңдара октавас андазынче канчаар шилчидерин сонуургап айтырган. Казах ССР-ниң болгаш Башкир АССР-ниң эртем албан черлериниң ажылдакчылары эш Мальцевтиң методун ёзугаар кандыг черлерге тарылга чорудары эң эки дээрзин билип алыксааннар. Консультантылар болгаш экскурсоводтар оларга сүмелерни кылган. Август 9-та «Урал» павильонга Курган областың Шадринский болгаш Ольховский районнарының механизаторлары болгаш ажылдакчылары экскурсиялап чораaннар. Экскурсантылар өске областардан келген кижилерге эш Мальцевтиң методун ёзугаар боттарының ажылының дугайын чугаалап бергеннер.

«Тараа» павильонда, хөй-хөй колхозтары эш Мальцевтиң методу-биле шөлдерни ажылдап кылып турар Шадринский район делгеренгей көргүстүнген. Ол колхозтарның чамдызынга Понькинская МТС ажылдап берип турар. Павильонга ол МТС-тиң кол агроному эш Синев чораан. Ооң биле экскурсантыларның аразынга беседалажышкын болган. Эш Синевтиң медеглээни болза, эш Мальцевтиң методу-биле ажылдап кылып турар оларның шөлдеринден аңаа ажылдап кылган участоктарга бодаарга кызылтастың гектар чер бүрүзүнден-не элээн каш хөй центнер дүжүттү ап турар.

Кур черниң механизаторларының павильону

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң көдээ ажыл-агыйның механизациязының болгаш электрижидилгезиниң павильону. Ооң 26 залдарында чүс-чүс экскурсантылар. Колхозтарның төлээлекчилери, хову ажылдакчылары, трактористер, совхозтарның болгаш МТС-терниң ажылдакчылары экспонаттарны көрүп, кандыг-бир агрегаттың бүдүрүкчүлүүнүң дугайында сан-түңнерни бижип ап, чаа техниканың чедиишкинин чугаалажып көрүп турарлар.

Павильонга кур черлерниң механизаторларының улуг бөлүү чораан. Оларның аразында трактористер Чкалов областың тараалаң «Тобольский» совхозундан Г. Агафонников болгаш тараалаң «Восточный» совхозтан С. Лычагин олар бар. Оларны чаа техника-биле бүзүредири берге. Делгелгеде көргүскен дыка хөй машиналар оларның ажыл-агыйларында бар.

Олар «Сталинец—8» комбайнның чанынга кээп доктаап турупканнар.

Бо биске таарыжыр-дыр деп Лычагин чугаалаан. Комбайнның алыр чери калбак, бистиң делгем черлеривиске таарыжырдыр.

Удобрение тарады чажар сеялкаларның чаа хевирлери. Амдызында кур черлерге удобрениениң ажыы чок, а машиналар биске дораан-на ажыглаттынмас. Ынчалза-даа, трактористер ындыг машиналарны тракторга беш-алдыны кожуп ап болур деп санааннар. Клевериниң болгаш люцернаның үрезиннерин бок үнүштерден аштап арыглаар электромагниттиг үрезин арыглаар машиналарның дугайын олар блокноттарынга демдеглеп ап турганнар.

Беш бистиг андазыннарның чанынга механизаторлар доктаап турупканнар.

Бо андазыннар кадыг кур черге ыыдашпастар. А бистиң ховуларывыска беш бис эвээш, бир эвес база беш бисти кожар болза, тырттарынга бергедей бээр. Бо чазын мен алдыгы корпусту кылып алгаш мен, ээлчегде бүдүн чартык гектар чедир ажыл бедээн—деп Лычагин чугаалаан.

Механизацияның павильону мурнакчы дуржулганың ёзулуг школазы болу берген. Экскурсантылар көдээ ажыл-агыйның чаа техниказы-биле таныжып турарлар. Оларның чамдызы чамдык машиналарны экижидеринче угланган саналдарны киирип турарлар.

(СЭТА).

Комбайннар ховуларже үнүпкен

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының хову шөлдеринде чаагай дүжүттүң тараалары үнген. Районнуң «Коммунизмче орук», Калинин аттыг колхозтарының тараалары быжып эгелээн. Ылаңгыя Калинин аттыг колхозтуң колхозчулары тараа ажаап алыышкынынче август 12-де кирер дээш бүгү күштер-биле белеткенип турар.

Август 10-да Чадаана МТС-тиң комбайнёрларының ажаап алыышкынынче үнериниң мурнунда митингизи болган. МТС-тиң девискээринге «Бедик дүжүттү кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алыылыңар!» база өске-даа лозунгулар, туктар-биле шиметтинген турган.

СЭКП райкомунуң секретары эш Дилгижек сөс алгаш, дүжүт ажаап алыышкынының харысаалгазын болгаш ону ажыл-херекке чедиишкинниг боттандырарының сорулгалары МТС-тиң механизаторларының хүндүлүг хүлээлгези болурун болгаш комбайнёрлар бедик көргүзүглерни чедип ап, боттарының алган социалистиг бот-хүлээлгелерин доолдур болгаш ажыр күүседирин чугаалаан. Аңаа 22 комбайнёрлар бижимел хүлээлгелерин ап, оон бир хуузун боттарынга алганнар. Ылаңгыя комбайнёрлар Сат Базыр, Иргит Доржу боду чоруур комбайннар биле 450—350 гектар черниң тараазын чидириг чокка ажаап алырын хүлээнгеннер.

Ынчангаш Калинин, Ленин, Жданов аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарның комбайнёрлары ол-ла колхозтарже үнүпкеннер. МТС-тиң талазындан комбайн бүрүзүн өртке удур херекселдер-биле болгаш кидистер-биле хандырган. Ол ышкаш лозунгуларны, туктарны берген. Мурнакчы болуп турар комбайнёрларның аразынга шилчиир кызыл тукту тургускан.

Чаагай болгаш бедик дүжүттү ажаап алырынга колхозчу тараажылар-биле кады МТС-тиң механизаторлары хүндүлүг болгаш алдарлыг сорулгаларын күүседиринге белениң илередип турарлар.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫРЫНГА БЕЛЕН

Улуг-Хем районнуң Киров атыг колхозунуң колхозчулары тараа ажаап алыышкынының белеткелин идепкейлиг-биле чорутканнар.

Колхозтуң бүгү шаңнары эштинген болгаш сарайларның тудуу чоокку хүннерде доостур деп турар. Тараа дажыырынга херегленнер хааржактарның, айыыр, дырбааштарның, тергелерниң болгаш тараа урар склатарның септелгези бүрүн доозулган.

Колхозта тараа ажаалгазының белеткели ам-даа үргүлчүлеп турар.

КЛУБ АЖЫЛЫ КАЖАН СЕГИИРИЛ

Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунга клуб тургустунганындан бээр элээн үр апарган. Бо чылын клубтуң ажылы кончуг багай чоруп турар, ооң эргелекчизи эш Дунгар-оол бодунуң хүлээлгелиг ажылын шуут уткан. Дунгар-оол клубту хүлээп алганындан бээр ажытканы санныг болгаш клуб ам ийи ай ажыг үеде ажыттынмаан.

Чоокта чаа район төвүнден колхозче бир механик кино экелгеш, үндүрер чер тыппайн дедир чоруй барган. Ынчан эргелекчи клубун шоочалап каапкаш чоруй барган.

Колхоз баштаар чери клуб ажылы ол хире багай байдалда турда, ону херекке албайн, харын эш Дуңгар-оолду сиген кезер бригаданың бригадири кылдыр томуйлап каан. Ол ам бригадада база-ла ажылдавайн «ийи ажылда мени дакпырладып каан, кайызынга четчир боор» деп идээргетинерде кончуг таарымчалыг болган.

Клуб ажылын сегидер дугайында колхоз баштаар чери дарый хемчег алыр үе келген эвес бе?

К. ШАКТАРЖИК.

ПАРЛАТЫНМААН

ЧАГААЛАРНЫН ИЗИ-БИЛЕ

1954 чылдың июль 14-те бистиң бижикчивистиң чагаазында Кызыл хоорайда № 3 столоваяның удуртукчулары чемненикчилерниң негелдезин хандырып шыдавайн турарын болгаш ГОРПО хоорайның бүгү киоскаларын сускунга ижер соок чүүлдер-биле (квас, морс) хандырбайн турарының дугайын бижээн. Айыткан фактыларны хынап көөрү-биле облпотребсоюзтуң баштаар черинге «Шын» солун редакциязы дыңнаткан.

Чагаада айыткан фактылар шын болган. Чемненикчилерниң негелдезин херекке албайн, харысаалга чок ажылдап турган № 3 столоваяның директору Валькованы ажылындан үндүрген, база бүдүрүлге килдизиниң эргелекчизи эш Сидорованы доңгуткан, смена повары Старовойтаваны сагындырган болгаш сөөлгү үеде квас ажылдап үндүрерин экижээн, ам квас бүгү киоскаларда бар деп Облпотребсоюзтуң даргазының оралакчызы эш И. Лопсан дыңнаткан.

Өөредилге программазын кызырганы-биле холбаштыр төрээн дыл башкыларының сорулгазы

Чеди чыл болгаш ортумак школаларның өөредилге номнарында болгаш программазында өөредилге материалдарын кызырар дугайында РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң болгаш Педагогика эртемниң Академиязының айтыышкынын ёзугаар чеди чыл болгаш ортумак школаларда ажыглатынып турар өөредилге номнарында болгаш программаларында бар турар чамдык өөредилге материалдары аартаан, база чамдык материалдар эргижирээнин барымдаалааш бо чылын орус дыл, литература, төөгү, география, биология, физика болгаш химия эртемнериниң өөредилге номнарынга болгаш программаларынга кызырылданы болгаш чаартылганы чорудкан. Ынчангаш 1954—55 өөредилге чылын чаа программа ёзугаар чорударын айыткан.

Орус дылдың болгаш литература номчулгазының номнарында болгаш программазында кирген өөредилге материалдарының кызырылганынга үндезилээш, тыва дылдың грамматика болгаш төрээн чогаал номнарының база программаларының чамдык өөредилге материалдары V—VII класстарның өөреникчилеринге аар, харын-даа дээди өөредилге черлеринге таарржыр материалдарны киргенин кызырган.

V болгаш VI класстарга өөренир М. Д. Биче-оол биле Ф. Г. Исаковтуң «Тыва дылдың граматиказының бирги кезээ. Фонетика болгаш морфология» деп өөредилге номундан кызырган кол-кол өөредилге материалдарын көргүзерге: ажык үннерниң дылдың шимчээшкининиң болгаш аастың ажыттынарының талазы-биле ылгалдарын; дөс болгаш кожумактарда үннерниң эптежирин; ажык үннүң чиде бээри болгаш ажык эвес үннерниң солужуп эптежирин өөренмес.

Чугаа кезектериниң ужур-дузазын оларның харылатынар айтырыгларын база өскелерни өөренмишаан, хөй нуруузун практика-биле эртер, а өөреникчилерден ханы негевес. Глаголдан ийиги чергениң дузалал глаголдарын болгаш глаголдуң келир үезиниң хевири-биле доктаамал кылдыныгларны азы болуушкуннарны илередири; деепричастиениң янзы-янзы хевирлери; глаголдуң залог хевирин болгаш видтерин өөренмес.

V болгаш VII класска өөренир А. А. Пальмбах, Л. Б. Чадамба болгаш М. Д. Биче-оолдуң тургусканы «Тыва дылдың грамматиказының ийиги кезээ синтаксистен» домак дугайында кирген элээн каш тайылбырны чүгле практика кырынга таныжар. Чугааның янзы-бүрү кезектери-биле илеретинген составтыг сөглекчиниң аттыг кезээн; арын чок домактарда сөглекчиниң илеретинерин: тайылбыр домактарны биргээрлер-биле солууруп; домактың чаңгыс аймак кежигүннеринде болгаш чаңгыс аймак база чаңгыс аймак эвес тодарадылгаларда кирген тайылбырларны өөренмес.

Өөредилге программазын кызырып чиигеткен чорук өөредилге программазында кирген өөредилге материалдарының эртемниң деңнелин кудулатканы ол эвес, харын совет школаның өөредилге-кижизидилге ажылының шынарын бедик деңнелге чедирип, өөреникчилерниң теория талазы-биле өөренген билиглерин практиктиг ажылдарга болгаш лабораторияга ажылдаарынга чогуур шаг-үени бээр, эң ылаңгыя политехниктиг өөредилгени школаларга эгелеп чорударынга онза ужурлуг.

1954—55 өөредилге чылынга уткуштур башкыларның мурнунда чаа сорулга туруп турар. Өөредилгениң орус дыл кырында чаа тургустунган программаларын ханызы-биле өөренип, бодунуң башкылаар эртемнеринге хынамчалыг шын планнаашкынны башкылар кылган турар ужурлуг. Тыва школаларга өөредилге номнары болгаш программазы чаартынар ужурлуг, амдызында эрги өөредилге номнарын орус дылдың чаа программазын ёзугаар шыны-биле ажыглаар. Ылаңгыя төрээн дыл башкыларынга өөредилгениң чаа программазы берге темаларга хөй шакты киирип, ооң быжыглаашкынынга чогуур үе шакты берип, хөй-хөй мергежилгелерни болгаш янзы-бүрү хевирниң диктантыларын чорударынга арганы берип турар. Тыва школаларның класстарынга ажыглаар мергежилгелерни болгаш диктантыларның чыындылары амдызында чок чүве тээзде, башкы кижи бар турар тыва чогаалдардан таарржыр мергежилгелерни болгаш диктантыларны тып ап, баш бурунгаар урокка эки белеткенири негеттинип турар.

Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың совет башкыларның мурнунда салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседири школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының шынарын бедик деңнелге тургузуп, өөреникчилерниң бир класска ийи чылчы болуп арттар чоруун узуткаарынга бүгү аргаларны хандырар ужурлуг. Совет школаның башкылары бодунуң клазынга болгаш башкылап турар эртемнеринге бедик шынарлыг өөредилгени чедип алыр дээш амдан эгелеп белеткенир ужурлуг.

О. САНГЫ-БАДРА,
областың башкылар билии бедидериниң
институдунуң тыва дыл болгаш
литература кабинединиң эргелекчизи.

Школа чанының дуржулга участоктарынче кичээнгей салыр

Партияның XIX съездизиниң төөгүлүг шиитпиринде школаларга политехниктиг өөредилгениң ужур-дузазының база ортумак школаны доозуп үнүп турар өөреникчилер эртемни хостуг шиңгээдип алырын хандырарын айыткан. Өөреникчилер он чылдың дургузунда күш-ажылдың, бүдүрүлгениң, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының билиглери-биле таныжып турар ужурлуг. Ылаңгыя школа чанында дуржулга участогунуң ролю улуг. Ол участок өөреникчилерни чүгле күш-ажылга чаңчыктырар эвес, бойдус эртемниң талазы-биле оларның өөренген билиглерин улам быжыглаар болгаш байыдар. Ооң-биле кады ол болза, көдээ ажыл-агый айтырыгларынга оларның сонуургалын улгаттырар.

Бо талазы-биле Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының, Ийи-Талдың чеди чыл школазының чанында дуржулга участогу чамдык дуржулгаларны шиңгээдип алган. Ол школаларның участоктарында тараа культураларындан кызылтас, сула, чиңгетараа, арбай, көктарааны, ногаа аймаандан морковь, кукуруза, огурцы, горох, свёкла, капуста, согуна, картофель—мындыг чүүлдерни олурткулаан. Оларны өөреникчилер башкыларының дузаламчызы-биле ажаап турарлар.

Ийи-Талдың чеди чыл школазының биология башкызы В. Смирнова ногаалар олуртулгазының үезинде янзы-бүрү чечектерни, кат-чимистерни, аңаа ыяштарны хөйнү олурткан. Эш Смирнова школаның чанының дуржулга участогунуң ажылынга белеткелди баш бурунгаар чоруткан. Ол Москваның школалары-биле харылзажып турган, үрезиннерни посылка-биле ап турган.

Ындыг болза-даа районнуң чамдык школалары школа чанының дуржулга участоктарынче хайгааралды кичээнгейге салбас чоруктар-биле эптежип турар фактылар бар. Шагаан-Арыг хоорайның ортумак школазының, Торгалыгда чеди чыл школазының дуржулга участоктары башкыларның дыштанып чорутканы-биле оларда ажылдар сулараан. Ол участоктарда бок үнүштер арыглатынмаан болгаш суггарылга чогундан кадып, курган калгылаан.

Районнуң улус өөредилге килдизиниң талазындан ол ажылче чогуур кичээнгей салдынмайн турар. Башкыларны ээлчег ёзугаар эвес, харыыгда шөлээлединтер, школа чанының участоктарын удуртур болгаш ол ажылды организастаар кижилер чок болуп, ала чаягаарлаашкынче кирген. Школа директорларының (эргелекчилериниң) талазындан ол ажылдың ажаалга хайгааралын уттуптар таварылгалар бар. Ындыг чорук Шагаан-Арыг хоорайның ортумак школаларынга турган. Ылаңгыя № 2 ортумак школа дуржулга участогун уругларга эвес, школаның техниктиг ажылчыннарынга ажылдадып кылдыртып турган.

Районнуң чамдык өске-даа школаларында ол ажылдың шуут организастатынмааны тергиин четпес. Оларга Киров аттыг колхозта чеди чыл школазы, Хайыракан школазы, «Партияның XIX съездизи» колхозтуң, Маленков аттыг колхозтуң школалары хамааржыр. Ол школаларның директорлары (эргелекчилери) ол чугула болгаш харысаалгалыг ажылды үнелеп көрбээннер.

Районнуң улус өөредилге органнарының ажылдакчылары, ылаңгыя башкылар бо чугула ажылды шак ынчаар чедир үнелевес чоруктан шиитпирлии-биле чайлаар херек.

Уругларны билиглер-биле, ылаңгыя көдээ ажыл-агый практиказының бодунуң айтырыглары-биле чепсеглээринче улуг ужур-дузалыг школа чанының дуржулга участоктарын школа бүрүзүнге тургузуп, оларның ажылдаар чоруунга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри чугула.

С. ДУКЕЖЕН.

Шоочалыг ном садыы

Барыын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалыкта ном садыы үргүлчү шоочалыг туруп келген. Эрткен чылын база-ла ындыг таварылгалар турган.

—Ном садыы чүге ажыттынмазыл?—деп, массаның аразында ол айтырыгны таварышкан черинге дыңнап болур.

—Садыгның иштинде номнарны долдурсуп каан, садыглаар аргажок. Суурнуң болгаш көдээниң чурттакчылары номну садып алырын күзеп турар. Бо үстүнде фактылар районнуң культура-чырыдыышкын килдизин (эргелекчизи эш Маадыр-оол) бичии-даа дүвүретпейн турар. Ынчангаш чоокку хүннерде ном садының эжиинде турар шоочаны ажыл шагынга чагыртып ажылдадыры негеттинип турар.

Ш. БИЧЕ-ООЛ.

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

Улусчу Болгарияда машина тудуушкуну

СОФИЯ. Болгарияның машина тудуушкуну чүгле улус эрге-чагыргазының чылдарында тургустунган. Ылаңгыя бирги беш чылдың планында машина тудуушкуну дүрген хөгжүлдени алган. 1948 чылдан 1952 чылга чедир машина тудуушкун заводтарының продукциязының хемчээли дөрт катап улгаткан. Ол-ла үениң дургузунда чаа техникага үндезилээш бүгү эрги бүдүрүлгелерни эде чаартып тургускан болгаш дыка хөй чаа машина тудар заводтарны туткан.

Ам Болгарияда чаа-чаа машиналарның чүс-чүс хевирлерин, ооң иштинде станоктарны болгаш дериг-херекселдерни, энерго-дериглерни, тудугнуң, транспорттуң, кедээ ажыл-агыйның машиналарын бүдүрүп үндүрүп турар. Комбайннарның массалыг бүдүрүлгезин кылып эгелээн. Бо чылын машина тудуушкун заводтары база 100 хире чаа машиналарның бүдүрүлгезин шиңгээдип алыр ужурлуг.

Ийиги беш чыл планының төнчүзүнде—1957 чылда машина тудуушкунун болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрнүң продукциязы 1952 чылдың деңнелинден 83 хуу улгадыр. (СЭТА).

В. И. Ленинниң чогаалдарының үшкү томун Польшада үндүргени

ВАРШАВА. Польшаның «Ном болгаш билиг» деп ном үндүрер парлалга чери В. И. Ленинниң Чогаалдарының үшкү томун польша дылга очулдуруп үндүрген. (СЭТА).

Кореяның хосталган хүнүнүң мурнуу чарыында

ПХЕНЬЯН. Кореяны Совет Армияның хостааның тос чыл байырлалынга белеткел Корей Улус-Демократтыг Республикада улам калбарып турар. Пхеньянда, можулар болгаш уездилер төптеринде суурларда ол алдарлыг болуушкунга алдар болдурган лекциялар болгаш беседалар чорул, фото-делгелгелерни организастап турар.

Август 11-ден эгелеп Соңгу Кореяда совет киноларның фестивалы эгелээн. Ол август 28-ке чедир үргүлчүлээр.

Корей чогаалчылар, шүлүкчүлер, композиторлар болгаш чурукчулар база байырлалга белеткенип турарлар. Хосталганың хүнүнге алдар кылдыр литература, музыка, чогаадылга уран-чүүлүнүң талазы-биле эң эки чогаадылгалар дээш конкурсту организастаан.

Бот-тывынгыр уран-чүүл киржикчилериниң шилилге көргүзүглери доозулган. Оларга 50 муң ажыг кижи киришкен. Түңнел көргүзүг августуң ийи дугаар чартыында Пхеньянга болур. Август 12—16 хүннеринде Пхеньянның катап тургустунган стадионунга чиик атлетиканың, бут бөмбүүнүн, баскетболдуң болгаш национал хүрештиң талазы-биле бүгү-корейниң спартакиадазын эрттирер. (СЭТА).

Польшада ээн-куруг черлерни ажыглалга киирип ап турары

ВАРШАВА. Ээн-куруг черлерни ажыглалга киирериниң дугайында Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының төп комитединиң пленумунуң шиитпирин күүсетпишаан, польша тараачыннар бо чылын бо үеге чедир ажыглатынмайн чыткан дыка улуг черлерни болгаш куруккан черлерни ажыглалга киирип алган. Бо черлерниң дыка улуг кезиин күрүнениң кедээ ажыл-агый черлери ажыглалга киирип ап турар.

Кошалинниң күрүнениң кедээ ажыл-агый чери 800 гектар ажыг куруккан черни тараан. Оон аңгыда кектарааның болгаш күзүн тарыыр кызылтастың тарылга шөлүнүң белеткелин дыка улуг черде чорудуп турар. «Люблин-юг» деп каттышкан күр. ажыл-агый чери 700 ажыг гектар куруккан черни ажыглалга киирген. Жешув воеводствозунда барык-ла 30 муң гектар черни ажыглалга киирип ап турар.

Ольтын болгаш Белосток воеводстволарының куруккан черлеринде күрүнениң чамдык чаа кедээ ажыл-агый черлерин организастап турар.

Куруккан черлерни чедишкинниг-биле ажыглалга киирип ап турарының дугайында медээлер ол ышкаш Щецин, Зеленогур болгаш чурттуң өске-даа воеводстволарындан кээп турар. (СЭТА).

ТИБЕТТЕ ЭКИ ДҮЖҮТ

ПЕКИН. «Гунженьжибао» солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, бо чылын Тибеттиң тараазының дүжүдү эки болуп турар. Картофельди болгаш корнеплодту шөлден ажаап алган. Тибеттиң соңгу талазында кызылтастың болгаш өске-даа тараа культураларының дүжүдү быжып эгелээн. Аажок чылыг районнарда—Ланьцанзян болгаш Нуцзян хемнериниң алдыкы уннарында кызылтас ажаап алышкыны доозулган. Бо чылын Тибеттиң тараазының дүжүдү сөөлгү он чылдарның дургузунда эң-не бедик болуп турар деп солун дыңнадып турар. (СЭТА).

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының чөвүлелиниң сессиязы

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң медээлеп турарын ёзугаар алырга, август 9-та Пекинге демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының сессиязы ажыттынган.

Кыдат Улус Республиканың найыслалында чер бөмбүрзээниң 49 чурттарындан келген 170 ажыг төлээлер, хайгааракчылар болгаш аалчылар бар. 13 чурттарның төлээлериниң келирин манап турар.

Сессияның хүн чурумунда дараазында айтырыглар бар:

1. Колоний болгаш кошкак хөгжүлделиг чурттарда аныяктарның шимчээшкинни болгаш демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының сорулгазы.
2. Кедээ аныяктарның улустар аразының слёдунга белеткелге демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының болгаш организацияларының кежигүннерниниң киржилгези.
3. Аныяктарның болгаш студентилерниң тайбың болгаш найырал дээш бүгү-делегей бешки фестивалынга белеткел.

Сессия август 15-ке чедир үргүлчүлээр.

* * *

ПЕКИН. Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының президентизи Бернини ДАБФ-ның Чөвүлелиниң сессиязының хүн айтырыгларының бирги чүүлүнүң талазы-биле илеткелди кылбышаан, боттарының эргелери, национал хамаарышпас чоруу, тайбың дээш колония болгаш кошкак хөгжүлделиг чурттарның аныяктарының шимчээшкининиң ужур-утказын онзалап демдеглээн.

Кулданышкынның болгаш кижизиг эвес байдалдың ёзузунга чурттаарынга колонизаторларның таварыштырганы оолдар болгаш кыстар бөгүн миллион-миллиону-биле санатынып турар дээрзин ол чугаалаан. Чер бөмбүрзээниң чонунуң барык чартык кезии (44 хуузу) колония болгаш хамаарылгалыг чурттарда чурттап турар. Фашизмге удур тиилелгелиг дайынның соонда дарладыышкындан хосталыр дээш ол улустарның чөптүг демисели улам-на күчүлүг болгаш тиилетирбес болуп бар чыдар. Ындыг калбак шимчээшкинни кижи төрелгетенниң төөгүзү мооң мурнунда кажан-даа билбээн. Колониалдыг делегейни силгипкен Кыдат Улус Республиканың тургустунганы кайгамчык улуг ужур-уткалыг болган.

Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның чону кадыг-дошкун мөлчүдүүшкүнге таваржып, түреңги байдалда чурттап турарын Бернини айыткан. Ол чурттарның чонунуң байдалының соскаал чок баскыраашкынының көргүзүү болза, өртек-үнениң өзүлдези болур. Чижээлээрге, КНО-нуң тускай сан-медээзин ёзугаар алырга безин, Африкада амыдыралдың үнези 1948 чылда турганынга удур 1953 чылда 71 хуу бедээн.

Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның миллион-миллион чурттакчылары эң-не чугула эргелерин, ажылдаар эргезин, амыдырап чурттаар эргезин казыткан деп Бернини үргүлчүлеп чугаалаан. Ажыл чоктар хөй, ынчаарга ажылдап турар кижилер безин түреңги амыдыралда таварышкан, чүге дээрге, ажыл-төлевири чемненилгеге безин четпес болгаш ол ажыл төлевири үргүлчү эвээжеп турар. Аныяк ажылчыннарның ажыл төлевири аажок чавыс.

Күштелип турар ажыл чокталыышкыны, чавыс ажыл төлевири, аш болгаш түрегдел, чурттаар оран-суурнуң, медицина хандырылгазының чогу—бо бүгү болза, чонну баш бурунгаар элекке өлүп хораар чорукка таварыштырып турар. Чижээлээрге 1938 чылдан эгелээш Мурнуу Африкада өлүп хораар чорук Европада өлүп хораар чорукту 20 катап ашпышаан, барык ийи катап көвүдээн.

Колониалдыг ёзу-чурум национал культураны боой тудуп турар. Колония болгаш чартык колония чурттарда барык бүгү-нииити бижик билбес чорук бар болуп турар. Ол чурттарда улус, ылаңгыя аныяктар барык чер болганда чугула политиктиг эргелер чок. Колонизаторларның чорудуп турары раса талазы-биле ылгай көөр чорукту аныяктарның бичии чажындан тура оларга сиңниктирип турар болгаш ол чорук оларга бүгү амыдыралдың иштинде каргыштыг човулаң болуп адырылбайн чоруур.

Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарда аныяктарның чурттап турары аарберге байдалдар амгы үеде колонизаторларның чаа дайынга белеткенип турары-биле улам ханылап турар. Колонизаторлар ол сорулгаларын чедип алыр дээш колония болгаш хамаарылгалыг чурттарны бүгү-ле болдунуп болур шериг блоктарында болгаш пактыларынга кириштирерин оралдажып турар. Чепсегленишкинге кайгамчык улуг чарыгдалдарны ол чурттарга дооңнаштырып турарлар. Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның девискээрлеринде чер болганда шериг базаларын тургузуп турар. Хөй-хөй чурттар херек кырында эжеледипкен.

Улустуң болгаш аныяктарның национал хосталгаже күзел-чүткүлү илереп турар черлерде ындыг шимчээшкинниң боой тудукчуларының бажында америк империалистер чоруп турар деп Бернини оон ыңай айыткан. Америк империалистерниң агрессчи политиказы амгы үеде колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның аныяктарының болгаш улустарының хамаарышпас чоруунга болгаш деңшилгезинге кол моондак, кол кыжаныг, бүгү делегейниң айыыл чок чоруунга болгаш тайбыңынга шуут кыжаныг болуп турар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок деп ол чугаалаан.

КУР-га хамаарыштыр америк реакцылыг бөлүктерниң өжээннешкек туружун дугайты Бернини демдеглээни болза: улуг кыдат улусту америк чагырыкчы бөлүктерниң ылгай көөр чоруунга удур бистиң шиитпирлиг удурланыышкынывысты демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының Чөвүлелиниң сессиязынга маңаа медеглээш бистиң нииити быжыг бүзүрелививсти илереткенивис ол болур.

Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның салым-чолун колонизаторлар чагырып башкарар ындыг үе мөңгези-биле эрткен. Кандыг-даа, дерзиилээшкин, террор болгаш оон туржук шериг агрессиязы колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының хосталгалыг шимчээшкинин ара доктаадып шыдавас. Национал хамаарышпас чорук дээш демисел аныяктарның эргелерин камгалаар дээш, оон өйү келген негелделерин хандырары дээш демисел-биле улам-на холбаалыг болуп бар чыдар.

Боттарының эргелерин камгалаары дээш, национал хамаарышпас чорук дээш, тайбың дээш аныяктарның демиселиниң хөй санныг чижектерин илеткелчи көргүскен. Колония болгаш хамаарылгалыг чурттарда ДАБФ-ның салдары дыка өскенин Бернини демдеглээн. Федерация үндезиленип тургустунган үеден бээр амгы үеде ол чурттарда ооң кежигүннериниң саны 6 катап көвүдээн.

Боттарының улустарының хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның аныяктар организацияларының демиселин күштелдирериниң херээнге демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының сорулгаларын Бернини оон ыңай тайылбырлап чугаалаан.

Аныяктар боттарының демиселинге чедишкинни чүгле чаңгыс эптиг тургаш чедип ап болур дээрзин Бернини онзалап демдеглээн. Ынчангаш ол чаңгыс эпти доктаамал быжыглаарының эргежок чугулазын чугаалап турар бис.

Август 9-тагы хуралга Берниниң илеткелиниң талазы-биле Лео Лоренци (Франция), Паула Рибейро (Бразилия), Кендзи Ямагуци (Япония) болгаш оон-даа өскелер санал берген. (СЭТА).

Чугаалажыышкыннардан ойталаары улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринге чедирер

БЕРЛИН. АНД агентилелиниң медээзин ёзугаар алгаш көөрге, Совет Эвилелиниң барыын талакы күрүнелерге сөөлгү ноталарын Аденауэр шын эвес көрүп турарын чамдык барыын герман солуннар буруу шаап турар.

«Женева чөвүлел хуралының сөөлүнде ам чаа чөвүлел хурал болур ужурлуг» деп Германияның социал-демократтыг партиязының «Френкише тагеспост» солуну мурнуку чүүлүнге бижээн. «Ындыг болдунар аргаларны ажыглаарындан баш бурунгаар ойталаары шуут шын эвес болур ийик. Федеральдыг канцлер болза, олардан шуут ойталаар деп турар. Политика болза, чугаалажыышкыннардан корпас черден эгелээр. Өске кандыг-даа үүлгедиглерниң түңнели болза, чөрүлдээлерниң чүгле чидиглениишкини болур».

Германияның социал-демократтыг партиязының «Гамбургер эхо» деп солуну мындыг айтырыгны салып турар: Чооккшулажырын күзээш бодунуң ат алдарын ышкынар бе? Барыын Германияның федеральдыг чазаа, бир эвес ол ам ышкаш, чаа чугаалажыышкыннарга удур ийи утказыг эвес ажылдап турар болганда катап каттыжыышкын дугайында байырлыг чугааларны могаг чокка чугаалавас ужурлуг. Шериг күжүнүң дузазы-биле болгаш ооң-биле кады тайбың арга-биле чаңгыс-аай чорук дугайында деп чугаакым бир кижини будулдуруп шыдаар деп-бе».

«Нейне район-цейтунг» солуннуң бижип турары болза: Аденауэр эжикти чүгле хаарын күзевейн турар, харын ол ону шуут дуй шаварын күзеп турар. Бир эвес ол хуу кижиниң бодалы турган болза, ону кандыг-даа бодал чокка билип болур турган. Ындыг-даа болза, ол барыын герман чазактың бодалы болгаш ол чазак бодунуң бодалын ёзугаар ажылдап турар. Ол болза, шын эвес политиканы ам чорудуп турар болгаш ам безин сыык черде олурупкан. Сөөлгү чартык чылдың дургузунда болган улустар аразының өскерлиишкиннерин ол өөренип көрбейн турар. (СЭТА).

Европа чурттарының коллективтиг айыыл чок чоруу—тайбыңны быжыглаарынче орук

СТОКГОЛЬМ. Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дугайында Совет чазактың саналынга хамаарыштырган мурнуку чүүлүнге «Ню даг» солун улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырын күзеп турар болгаш катап чепсеглетинген Барыын Германияның талазындан кыжанып турар айыылды медереп билип турар бүгү-ле кижилер Совет Эвилелиниң инициативазынга байыр чедирип турар деп бижээн. Совет Эвилелиниң саналдаан керээзи бичии күрүнелерге база чугула амыдыралчы ужур-дузалыг деп ол чүүлде чугаалап турар.

Совет саналдың кол принциви болза, ол дээрге, бүгү күрүнелерниң оларның социал болгаш экономиктиг системазындан хамаарылга чокка, оларның девискээрлериниң хемчээлдеринден болгаш чоннуң санындан хамаарылга чокка деӊ эргелиг болур турар... деп ол солун бижээн.

Коллективтиг айыыл чок чоруктуң дугайында нииити-европа керээзи тайбыңны быжыглаар сорулгалыг болгаш швед улустуң күзел-чүткүлдеринге дүгжүп турар деп чүвени солун онзалап демдеглээн. (СЭТА).

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТАЙБЫҢЧЫДЫЛГАНЫ ХАЙГААРААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДЕЛЕГЕЙ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ДЕЛИ. Дели радиозунуң медээлээнин ёзугаар алырга, Индий-Кыдатта тайбыңчыдылганы хайгаараар талазы-биле делегей комиссиязының 6 хонук ажылдааның сөөлүнде Индий-Кыдаттың бүгү дөрт күрүнелеринге комиссияларның ажылының принцивин айтып турар дыңнадыгны парлаан. Индий-Кыдаттың талазы-биле ам тургустунар деп турар үш комиссияларның ажылынга таарымчалыг байдалды белеткээри-биле үш күрүнелер: Индияның, Канаданың болгаш Польшаның төлээлекчилериниң мурнакчы бөлүү август 7-де Ханой, Вьет-Тьян болгаш Тнам-Пеньже үнүпкен.

Вьетнамда, Камбоджада болгаш Лаоста тайбыңчыдылганы хайгаарап көөр талазы-биле комиссияларны августуң 11-де чыыр. Комиссияларның турар черлери Вьет-Тьян, Пном-Пень болгаш Ханой.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының, Францияның, Лаостуң болгаш Комбоджаның төлээлери тайбыңчыдылганы хайгаараар талазы-биле делегей комиссиязын деткиирин болгаш ооң-биле кады ажылдаарын аазааннар деп ол дыңнадыгда чугаалап турар.

Бүгү делегей комиссиязының үш күрүне төлээлекчилериниң киржилгези-биле эрткен чөвүлел хурал чүректиң ханызындан хүндүлежир болгаш бүрүн билчир чоруктуң байдалынга эрткен база бүгү шиитпирлерни чаңгыс үн-биле хүлээп алган деп ол дыңнадыгның түңнелинде айтып турар. (СЭТА).

Барыын Германияда полицейжи өлүрүкчү чорук

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Барыын Германияда Шлезвиг-Гольштейн деп черниң эрге-чагыргалары сөөлгү хүннерде Германияның коммунистиг партиязының кежигүннериниң болгаш ажылдакчыларының, а ол ышкаш партияның бажыңынга үжелге кылганнар. Ол үеде ам болур деп турар соңгулдаларга хамаарышкан материалдарны, типография материалдарын, станоктарны хавырып алган.

Германияның Коммунистиг партиязының Шлезвиг-Гольштейнде организациязы ол соңгулдалар мурнуу чарыында үүлгедип турар ол өлүрүкчү чорукка удур шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээн. Ол удурланыышкында чугаалап турары болза: «Шлезвиг-Гольштейнниң чазаа «хостуг соңгулдаларны» ол канчаар билирин ооң-биле көргүскен. Христиан-демократтыг эвилел соңгукчуларның миллион бадылаашкынын чидирген, а Германияның коммунистиг партиязы харын 35 муң чаа бадылаашкынны алган Соңгу Рейн—Рестфалия деп черге болгаш соңгулдаларның түңнелинден корткан ол чазак соңгукчуларның хостуг шиитпир хүлээп алырынга моондактаар дээш полицейжи аргалар-биле ажылдап эгелээн».

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң медээлээнин ёзугаар алырга, август 6-да Эссенге Германияның Коммунистиг партиязының Соңгу Рейн-Вестивалия черде эргелелиниң бир дугаар секретары Иозеф Ледвон бажыңнатырган. Германияның Коммунистиг партиязының эргелелиниң секретариады медеглел парлаан, ында чугаалап турары болза, Аденауэрниң бодунуң чонга удур политиказынга удур өзүп турар оппозиция-биле өлүрүкчү болгаш коргудуп сүртедир чорукту ажыглап тургаш демисежир деп ол бодап турар, ындыг-даа болза ол «Аденауэрге черле шыдатынмас».

Ажылчы чоннар боттарының эргелерин камгалап, эрге-чагыргаларның дүрүм чок чоруунга удур, Иозеф Ледвонну хостаары дээш демисежиринче бүгү ажылчы чоннарны Германияның Коммунистиг партиязының эргелелиниң секретариады кыйгырган. (СЭТА).

Студентилерниң чайгы XII бүгү-делегей оюннары

БУДАПЕШТ. Будапештиге болуп эрткен студентилерниң чайгы XII бүгү-делегей оюннарының түңнелин үндүрген.

Совет күш-культуржулар маргылдааларга спорттуң он хевирлеринге киришкеннер. Олар маргылдааларга командылар талазы-биле бирги черлерни чаалап алган: гимнастика талазы-биле (оолдарның болгаш уругларның), штанга, хостуг болгаш классиктиг хүреш, бокс, волейбол талазы-биле (уругларның), чиик атлетика талазы-биле (уругларның) база сугже халыырының талазы-биле (оолдарның болгаш уругларның) командалары. Совет уругларның чиик атлетика командазының чедиишкиннерин онзалап демдеглээри чугула. Бистиң хереэжен күш-культуржуларывыс программада көрдүнген спорттуң бүгү хевирлеринге киришпээн, ынчалзажок Совет Эвилелиниң командазы өске чурттарның күш-культуржуларын ыракта ашкыннар. Ийиги черни Герман демократтыг Республиканың командазы чаалап алган.

Дыка хөй совет күш-культуржулар студентилер ортузунга делегей чемпиону деп хүндүлүг атты чаалап алган болгаш шаңналдыг черлерни эжелээн. Студентилер оюнунга совет күш-культуржулар 130 алдын медальдарны, 93 мөңгүн медальдарны болгаш 36 хүлер медальдарны алганнар.

Венгрияның, Герман Демократтыг республиканың, Румынияның, Чехословакияның, Болгарияның күш-культуржуларының мергежилиниң өзүлдези оюннарга көзүлген.

Оюннар эзиг найыралдың байдалынга эрткен болгаш аңгы-аңгы чурттарның күш-культуржу студентилериниң аразынга найыралды улам быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болган.

(СЭТА).

БУТ БӨМБҮҮНГЕ ОБЛАСТЬ КУБОГУ ДЭЭШ

Август 10-да, Кызылдың Совет Тываның 5 чыл оюу аттыг стадионунга бут бөмбүүнүң талазы-биле область кубогунуң бирги чери дээш Таңды болгаш Каа-Хем районнарының командаларының ужуражыышкыны болуп эрткен.

Оюн-даа эгелээн. Баштайгы минутадан эгелээш таңдычылар каа-хемчилерниң хаалгазының аскынче бурунгаарлап-ла турган. Таңдычыларның бурунгаарлап турган темпизин каа-хемчилер оожумнадып, удур бурунгаарлап турза-даа, боттарының хаалгазының аскынче 10 минутта четпейн тургаш, баштайгы санны кирип тепсип алганнар. Таңдычылар хей-аът кирип бурунгаарлаашкынын улам-на күштелдирип турган. Каа-хемчилер удурланыышкынны кылып, бурунгаарлап турза-даа оларның бурунгаарлаашкыны чүнү-даа чедип ап шыдаваан. Харын оюннуң бирги эвилчээниң сөөлгү минуталарында таңдычылар база, бир санны кирип тепкен болгаш сан 2:0 болуп доозулган.

Часпар соонда ужуражыышкын-даа эгелээн. Бо удаада каа-хемчилер күштүг бурунгаарлаашкын-биле таңдычыларның хаалгазының аскынга бөмбүкту чедирип турза-даа, таңдычыларның камгалакчылары эки ойнап турганындан келген мячикти хаалганың аскынче чоокшулатпайн, харын боттарының бурунгаарлаашкынынче эптиг-биле теп берип турганнар.

Каа-хемчилерниң удурланыышкыны эки болза-даа 15 минута четпээнде таңдычылар база бир санны каа-хемчилерниң хаалгазынче кирип тепкен. Сан 3:0 болган. Ооң соонда таңдычыларның бурунгаарлаашкыны күштелип, улаштыр-улаштыр каа-хемчилерниң хаалгазынче кирип теп-ле турган .

Бут-бөмбүүнүң талазы-биле областың кубогунуң бирги чери дээш маргылдаазынга таңдычылар тиилеп, каа-хемчилерни 5:0 санга удуп алганнар. Бо талазы-биле маргылдаа областың районнарынга болгаш Кызылга үргүлчүлээр.

Областың чайгы тоску спартакиадазының доозулганы

Областың чайгы тоску спартакиадазының маргылдаазы август 8-тен 10-га чедир Совет Тываның беш чыл оюу аттыг стадионунга болуп эрткен.

Август 11-де эртенгиниң 10 шакта спартакиаданың киржикчилери маргылдааның түңнелин дыңнаары-биле шөлге чыскаалышкан болгаш маргылдааның судьязы эш Петров спортсменнерниң белеңин областың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы эш Горбуновка рапорттаан.

Эш Горбунов рапортту хүлээп алгаш спортсменнерге байыр чедирип чүве чугаалаан. Ооң соонда областың күш-культура болгаш спорт комитединиң дужаалын эш Петров номчаан.

Маргылдааның ийи болгаш үш дугаар хүннеринде оолдарның 110 метр черге барьерлиг (моондактыг) чарыжынга бирги черни Лебедев («Искра») 18,8 секундада, ийиги черни Абросимов (Таңды) 19,0 секундада болгаш Грудинин (Улуг-Хем) 21,0 секундада келгеш үшкү черни алган.

Черниң бедиин халыырынга уруглардан бирги черни Тихонова (Барыын-Хемчик) 1,25 метрни, Давыдова («Искра») ийиги черни болгаш Коломысова (Таңды) үшкү черни алганнар.

Оолдарның 400 метр черге чадаг чарыжынга бирги черни Плетнев («Искра») 59,2 секундада, ийиги черни Грудинин (Улуг-Хем) 59,4 секундада болгаш үшкү черни Гойднов (Барыын-Хемчик) 59,8 секундада келген. Уругларның 200 метр чарыжынга бирги черни Коломысова (Таңды) 30,0 секундада, ийиги черни Луконина (Улуг-Хем) 31,0 секундада, үшкү черни Юркова (Барыын-Хемчик) 32,0 секундада маңнааннар.

Уругларның 800 метр черге чарыжынга бирги черни Давыдова («Искра»), ийиги черни Осипова («Искра») болгаш үшкү черни Урозова (Таңды) олар алганнар. Ол-ла дистанцияга оолдардан бирги черни Плетнев («Искра»), ийиги черни Гермонов («Искра») болгаш үшкү черни Поспотин (Чөөн-Хемчик) алган болгаш эки түңнелди көргүскен.

Оолдарның 1500 метр черге чарыжынга Плетнев («Искра»), Поспотин (Чөөн-Хемчик), Голотов (Барыын-Хемчик) болгаш 5000 метр чарыжынга Данилов (Таңды). Поскотин (Чөөн-Хемчик), Дисунов (Барыын-Хемчик) олар дээре түңнелдиг болганнар.

Уругларның 80 метр черге барьерлиг чарыжынга бирги черни Тихонова (Барыын-Хемчик) 16,0 секундада, ийиги черни Коломысова (Таңды) 16,6 секундада болгаш Никифорова (Барыын-Хемчик) 17 секундада келгеш үшкү черни алган. База уругларның копье октаарынга Филина (Улуг-Хем), Жалтухина (Чаа-Хөл) болгаш Никитина (Чөөн-Хемчик) эки түңнелдерни көргүскеннер.

Оолдарның копье октаарынга бирги черни Лебедев («Искра») 44,32 метрни, ийиги черни Елисеев («Искра») болгаш үшкү черни Гвоздев (Каа-Хем) алган. Оолдарның ядро, малот октаарынга Елисеев («Искра»), Коломысов (Таңды), Голота (Барыын-Хемчик) болгаш Лифанов олар дээре түңнелдерни көргүскен.

Черниң узунун халыырынга оолдардан бирги черни Абросимов (Таңды) 5,96 метрни, ийиги черни Лебедев («Искра») 5,94 метрни, үшкү черни Грудинин (Чаа-Хөл) 5,53 метрге халааннар. База үш тепкеш узунун халыырынга бирги черни Абросимов (Таңды) 11,64 метрни, ийиги черни Соколов («Искра») 11,39 метрни болгаш үшкү черни Елисеев («Искра») олар алганнар.

Бистиң областа бо чылын спорттуң пятиборье болгаш троеборье деп оолдарның болгаш уругларның чаа спорттунуң маргылдаазы ам ийи удаа болуп турар. Аңаа оолдарның пятиборьезинге Соколов («Искра»)—2405 санны ап бир дугаар черни, Абросимов (Таңды)—1862 санны ап ийи дугаар черни болгаш Голота (Барыын-Хемчик)—1596 санны алгаш үш дугаар черни алганнар. База троеборьеге уруглардан бир дугаар черни Маслова («Искра»)—1122 санны, ийи дугаар черни Афанасьева (Таңды) 1061 санны болгаш үш дугаар черни Стродумова (Каа-Хем)—961 саннарны алганнар.

Биче калибирлиг винтовка-биле боодалгага 81 санны аткан Гринев («Искра») бирги черни, Бабушкин (Улуг-Хем) 77 санныы адып ийиги черни болгаш Михайлов (Улуг-Хем) 71 санны аткаш үш дугаарын эжелээн.

Областың чайгы тоску спартакиадазының үш хүн уламчылаан маргылдаазынга нииити команда талазы-биле «Искра» эки-тура ниитилелиниң командазы бирги черни, Таңды районнуң командазы ийиги черни болгаш Каа-Хем районнуң командазы үшкү черни алганнар. Дөрткү черни Барыын-Хемчик, бешки черни Улуг-Хем, алдыгы черни Чөөн-Хемчик, чедиги черни Кызылдың кедээ, сески черни Чаа-Хөл районнары эжелээннер.

Областың чайгы тоску спартакиадазының киржикчилериниң тиилекчилеринге областың күш-культура болгаш спорт комитеди шаңнал бижиктер-биле болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан. Бир дугаар черни эжелээн «Искра» командазын кубок биле болгаш бирги чергениң дипломну-биле, ийи дугаар болгаш үш дугаар черни алган Таңды болгаш Каа-Хем районнарының командазын Областың күш-культура болгаш спорт комитединиң II—III чергениң дипломнары-биле шаңнаан. Областың чайгы тоску спартакиадазының маргылдаазынга 6 эң эки область рекордтарын тургускан болгаш 10 кижи чиик атлетиканың янзы-бүрү разрядтарын чедип алган.

Областың тоску спартакиадазының маргылдаазынга Таңды, Каа-Хем районнарының командаларының белеткели өске районнарның командаларынга бодаарга эки белеткелдиин көргүскен. Тес-Хем, Эрзин районнары чүгле туш болуп мөгелерин чоруткан болуп турар. А Тожу, Өвүр, Бии-Хем болгаш Сүт-Хөл районнарының командалары шуут киришпээн.

Бистиң чуртта күш-культура болгаш спорттуң ажылын экижидер дээш Коммунистиг партия, совет чазак улуг сагыш салып турда, районнарның партия, совет, комсомол профэвилелдер организациялары кичээнгей салбайн турары үстүнде фактылардан илдең. Күш-культура, спорт ажылын сайзырадыр дээш партия, комсомол, профэвилелдер организациялары чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Харысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харысалгалыг редакторнуң 3—62, харысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш кедээ ажыл-ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация килдизиниң—3—65.

ТС—02055.

Культура эргелелиниң типографиязы.